

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de handelswetenschappen

Masterthesis

De relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen

Aylin Savas

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de handelswetenschappen, afstudeerrichting ondernemerschap en management

PROMOTOR :

Prof. dr. Eline JAMMAERS

BEGELEIDER :

Mevrouw Lille DUMORTIER

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024

Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen

master in de handelswetenschappen

Masterthesis

De relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen

Aylin Savas

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de handelswetenschappen, afstudeerrichting ondernemerschap en management

PROMOTOR :

Prof. dr. Eline JAMMAERS

BEGELEIDER :

Mevrouw Lille DUMORTIER

Woord vooraf

Als paardenliefhebber was het een voorrecht om mijn persoonlijke passie te kunnen combineren met mijn masteropleiding in de Handelswetenschappen, afstudeerrichting Ondernemerschap en Management.

Mijn oprechte dank gaat allereerst uit naar mijn promotor, prof. dr. Eline Jammaers, en begeleider, mevrouw Lille Dumortier. Dankzij hun uitstekende begeleiding, ondersteuning en feedback kon ik deze masterproef succesvol afronden.

Verder ben ik alle respondenten enorm dankbaar voor hun deelname aan dit onderzoek. Zonder hun waardevolle inzichten zou het niet mogelijk zijn geweest om deze masterproef tot een kwaliteitsvol eindresultaat te brengen.

Ik hoop dat dit werk een waardevolle bijdrage levert aan de bestaande literatuur en het kan dienen als inspiratiebron voor toekomstig onderzoek, zodat er gestreefd kan worden naar een harmonieuze balans tussen economische en ethische overwegingen in de paardensector.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Aylin Savas, Genk, juni 2024

Samenvatting

Probleemstelling en onderzoeksvraag

Het is algemeen bekend dat paarden uit Vlaamse fokkerijen tot de wereldtop behoren. De paarden, sperma en embryo's uit Vlaamse fokkerijen leveren een waardevolle bijdrage aan de Belgische economie op het vlak van export (PaardenPunt Vlaanderen, 2023).

Het probleem is dat de fokpaarden vaak puur gezien worden als marktmechanismen, wat wijst op een objectivering van de paarden. Daarnaast is er een tekort aan onderzoek naar het werk van paarden als fokdier. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de samenleving zich er niet van bewust is dat paarden in fokkerijen effectief werk verrichten.

Deze thesis heeft als doel om inzicht te verkrijgen in de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen. De algemene onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt: 'Wat is de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen?' Door dit onderzoek wordt er een stem gegeven aan de fokpaarden, wat hun zichtbaarheid in onze samenleving vergroot.

Methodologie

In dit onderzoek werd gebruikgemaakt van posthumanistische etnografie, via semigestructureerde interviews, om de relatie tussen mens en paard te onderzoeken. Posthumanistische etnografie maakte het mogelijk om de fokpaarden centraal te plaatsen als sociale actoren, in plaats van ze als achtergrondfiguren te beschouwen (Hamilton & Taylor, 2017). In totaal werden er negen interviews afgenomen, waaronder een dubbelinterview, met verschillende hobbyfokkers en professionele fokkers uit de Vlaamse paardensector.

De data-analyse werd opgesplitst in twee perspectieven, namelijk het mensgerichte en het paardgerichte perspectief. De transcripties van de interviews werden onderworpen aan een analyse volgens de gefundeerde theorie ('grounded theory') van Glaser & Strauss (1967) om het mensgerichte perspectief te belichten. Daarnaast werd de 'Listening Guide' gebruikt om het perspectief van de paarden te onderzoeken tijdens het coderingsproces, waardoor de stem van de paarden in de semigestructureerde interviews naar voren kwam (Gilligan & Eddy, 2017).

Bevindingen en waarde van het onderzoek

Deze thesis heeft een aanzienlijke maatschappelijke relevantie doordat het een stem geeft aan fokpaarden en hun zichtbaarheid vergroot. Traditionele management- en organisatiestudies negeren vaak de rol van dieren en de bijdragen die ze aan onze samenleving leveren. Dit onderzoek vult een hiaat in de bestaande literatuur door zich te richten op het werk van paarden als fokdieren, een onderwerp dat tot nu toe weinig aandacht heeft gekregen. De implementatie van de 'Listening Guide' als onderdeel van posthumanistische etnografie is een innovatieve benadering die het mogelijk maakte om de paarden een centrale rol te geven in dit onderzoek.

Dit draagt bij aan een holistisch begrip van de paardensector, waarbij economische en welzijnsaspecten niet los van elkaar worden beschouwd, maar juist in samenhang worden bestudeerd. De resultaten werden opgedeeld in twee verschillende perspectieven. Door zowel het mensgerichte als het paardgerichte perspectief te belichten, heeft het onderzoek bijgedragen aan een rechtvaardige benadering van de problematiek.

Allereerst tonen de resultaten uit dit onderzoek aan dat er een significant verschil is in de benadering van paarden tussen hobby- en professionele fokkers in Vlaanderen. Respondenten gaven aan dat hobbyfokkers hun activiteiten met passie en plezier uitvoeren, terwijl professionele fokkers zich meer richten op financieel gewin. In tegenstelling tot hobbyfokkers, die doorgaans in kleine aantallen fokken, streven professionele fokkers naar kwantiteit en verkoopbaarheid van de paarden. Hierdoor worden de paarden vaak gezien als economisch goed en handelswaar door sommige professionele (commerciële) fokkers. Dit staat in contrast met hobbyfokkers, die meer nadruk leggen op de emotionele band met de dieren en minder gericht zijn op de verkoop.

Een tweede bevinding is dat samenwerkingsverbanden met dierenartsen, hoefsmeden, landbouwers en voerleveranciers van cruciaal belang zijn voor het waarborgen van het welzijn van de paarden. Preventieve maatregelen zoals inentingen, ontwormen en bekappen van de paarden, alsook kwalitatief voer dragen bij aan de algehele gezondheid en het welzijn van de paarden. Ook benadrukten de respondenten het belang van weidegang, wat paarden in staat stelt om natuurlijk gedrag te vertonen en sociale interactie met soortgenoten aan te gaan. Over het algemeen lijken hobbyfokkers meer betrokken te zijn bij de dagelijkse verzorging van hun paarden, waar bij professionele fokkers een meer zakelijke en afstandelijke benadering wordt waargenomen.

Vervolgens spelen bij het bepalen van de verkoopprijs van paarden, veulens of embryo's verschillende factoren een rol. De belangrijkste factoren zijn op dit moment de moederlijnen en de prestaties van deze stammen of van het paard zelf. Vooral bij veulens en embryo's blijkt de moederlijn een doorslaggevende rol te spelen, aangezien andere beoordelingscriteria op jonge leeftijd moeilijk te evalueren zijn. Wanneer de paarden wat ouder zijn, vanaf een leeftijd van twee à drie jaar, kunnen factoren zoals kwaliteit, uiterlijk (bouw en kleur) en gezondheid ook van invloed zijn op de verkoopprijs van de paarden.

Op vlak van voortplantingstechnieken blijkt kunstmatige inseminatie (KI) het meest gebruikelijk te zijn, gevolgd door embryotransplantaties (ET). In de afgelopen jaren werden Ovum Pick Up (OPU) en Intracytoplasmatische Sperma-Injectie (ICSI) steeds vaker toegepast op topmerries. Verder wordt een natuurlijke dekking nog maar zelden toegepast.

Bij een natuurlijke dekking wordt de merrie op een natuurlijke wijze gedekt door een hengst. Hierbij wordt de hengst losgelaten in de weide met de merries (dekking in vrijheid), ofwel wordt de hengst door een begeleider naar de merrie gebracht (dekking aan toom). KI houdt in dat het sperma (vers of diepvries) van een hengst rechtstreeks in de baarmoeder van de merrie wordt geïnsemineerd via een injectiespuit.

Bij ET worden embryo's gewonnen uit de baarmoeder van een donormerrie via een spoeling, waar vervolgens het embryo wordt ingeplant in een draagmerrie. OPU houdt in dat eicellen rechtstreeks verzameld worden uit de eierstokken van de donormerrie en vormt de eerste stap van een ICSI-procedure. De gewonnen eicellen worden via ICSI bevrucht in een labo en daarna ingeplant in een draagmerrie. Door gebruik te maken van OPU en ICSI kan een merrie in een jaar tijd namelijk meerdere veulens of embryo's krijgen. Hoewel ICSI oorspronkelijk bedoeld was voor 'bovengemiddelde' merries die via andere methodes niet drachtig worden, hebben sommige commerciële fokkers het misbruikt om winst te maximaliseren.

Het ontbreken van specifieke richtlijnen of voorwaarden rond voortplantingstechnieken in de paardensector heeft geleid tot een situatie waarin fokkers vrij zijn om onbeperkt te handelen, zonder adequate aandacht voor het welzijn van de paarden. Het economisch belang lijkt hierbij vaak te primeren boven het welzijn van de paarden, wat een dringende behoefte benadrukt aan beleidsinterventies en regulering. Het concept 'humane jobs' van Coulter (2017) biedt een bruikbaar kader om de huidige praktijken in de Vlaamse paardenfokkerijen te herzien en te verbeteren. Door richtlijnen te implementeren, belanghebbenden te betrekken en bewustwording te vergroten in de samenleving, kan de sector zowel economisch duurzaam als ethisch verantwoord worden.

Daarnaast heeft de 'Listening Guide' geholpen bij het blootleggen van de spanning tussen economische belangen en het welzijn van de paarden in Vlaamse fokkerijen. Zo werd het duidelijk dat er een dringende behoefte is aan een meer ethische en welzijnsgerichte benadering in de sector. Deze benadering moet niet alleen gericht zijn op het waarderen van paarden vanwege hun werk, maar ook op het erkennen van hun intrinsieke waarde als bewuste/voelende wezens ('sentient beings') die recht hebben op een goed leven.

Op basis van dit onderzoek kan er dus geconcludeerd worden dat er effectief een sterke relatie bestaat tussen het welzijn en het economisch belang van paarden in Vlaamse paardenfokkerijen. Commerciële fokkers objectiveren de fokpaarden vaak als marktmechanismen, waarbij winstmaximalisatie primeert boven het welzijn van de paarden. Voor de commerciële fokkers kan er vastgesteld worden dat het maximaliseren van de winst diep verweven is met de objectivering van de paarden. Hierdoor wordt het economisch belang boven het welzijn van de fokpaarden geplaatst. Commerciële fokkers maken misbruik van OPU en ICSI om het aantal embryo's of veulens uit een merrie te maximaliseren, ten koste van het welzijn van de merries. Door de focus op topmerries wordt er zeer selectief gefokt binnen bepaalde bloedlijnen. Dit brengt verschillende risico's met zich mee, zoals overmatige exploitatie van de merries, inteelt en gezondheidsproblemen. Bovendien zijn er merries die enorm afzien of zelfs sterven door een OPU-sessie, toch blijven de commerciële fokkers met deze techniek doorgaan.

Er moeten initiatieven genomen worden die het idee weerleggen dat alleen paarden die afstammen van topmerries kunnen presteren in de paardensport, zodat fokkers terug meer aandacht besteden aan de kwaliteit en gezondheid van het paard. Daarnaast moeten er richtlijnen komen voor het fokken van paarden, zoals limieten op het aantal veulens per merrie via OPU en ICSI, waarbij stamboeken een cruciale rol kunnen spelen.

Ook zou er meer aan 'outcrossing' gedaan moeten worden door de fokkers om inteelt te vermijden. Hierdoor kunnen verschillende rassen of stammen met elkaar worden gekruist, wat de gezondheid en genetische diversiteit van de paarden ten goede komt. Tot slot is het cruciaal dat de samenleving paarden erkent als werkers en afstapt van het antropocentrische denken. Het is belangrijk dat mensen inzien dat paarden dezelfde zorg, aandacht, respect en veilige werkomstandigheden verdienen als hun menselijke collega's. Zonder paarden zouden de vele banen en welvaart die voortkomen uit de paardenindustrie niet mogelijk zijn.

Kritische beschouwingen

Het onderzoek naar de relatie tussen het welzijn en het economisch belang van paarden in Vlaamse paardenfokkerijen bracht enkele beperkingen met zich mee. De zoektocht naar respondenten uit Vlaamse paardenfokkerijen was uitdagend, mogelijk door de complexiteit en gevoeligheid van het onderwerp. Een volgende beperking is dat respondenten geneigd kunnen zijn om sociaal wenselijke antwoorden te geven, waardoor de kans bestaat dat ze niet altijd het achterste van hun tong lieten zien. Vervolgens werd er met tien verschillende respondenten gesproken, waarvan drie mannen en zeven vrouwen. Het merendeel van de respondenten waren hobbyfokkers, waardoor er minder inzichten van de professionele fokkers in dit onderzoek verwerkt werden. Dit kan de diversiteit en representativiteit van de resultaten beperken. Een bijkomende beperking is de kans dat er als onderzoeker onbewust eigen ideeën in de interpretatie van gegevens werden opgenomen. Bovendien konden er door tijdsgebrek geen observaties in de fokkerijen plaatsvinden, wat mogelijk zorgt voor een gebrek aan contextuele informatie. Een laatste beperking is dat de bevindingen specifiek op de Vlaamse paardensector van toepassing zijn, wat de generaliseerbaarheid tot andere regio's of landen limiteert.

Voor verder onderzoek wordt aanbevolen om verschillende belanghebbenden zoals dierenartsen, trainers en verzorgers te betrekken om diverse inzichten te bekomen. Daarnaast kunnen observaties in de fokkerijen bijkomende factoren blootleggen die van invloed zijn op het welzijn van de fokpaarden. Ook kunnen langdurige casestudies bij fokkerijen veranderingen in attitudes en praktijken over tijd in kaart brengen. Verder kunnen 'best practices' geïdentificeerd worden op basis van vergelijkend onderzoek tussen verschillende regio's of landen. Tot slot kan het toepassen van de 'Listening Guide' een meer inclusieve benadering van dierenwelzijn in toekomstig onderzoek bevorderen.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	7
Literatuurstudie.....	8
1. Het economisch belang van de paardensector in Vlaanderen.....	8
1.1 Structuur van de paardensector.....	8
1.2 Tewerkstelling	9
1.3 Exportcijfers.....	10
1.4 Paardenfokkerijen	11
2. Voortplantingstechnieken	12
2.1 Natuurlijke dekking	12
2.2 Kunstmatige inseminatie.....	12
2.3 Embryotransplantatie	16
2.4 Ovum Pick Up en Intracytoplasmatische Sperma-Injectie.....	19
3. Het welzijn van dieren in organisaties	21
3.1 De evolutie van dierenwelzijn	21
3.2 Dieren in organisaties.....	23
3.3 Werkende paarden	27
3.4 Mens-dierrelaties in organisaties	28
Probleemstelling.....	32
Methodologie	33
1. Posthumanistische etnografie.....	33
2. Dieren een stem geven	33
3. Dataverzameling	34
3.1 Semigestructureerde interviews.....	34
3.2 Respondentenwerving	35
4. Data-analyse	35
4.1 Codering.....	35
Resultaten en discussie	36
1. Mensgerichte perspectief.....	36
1.1 Hobbyfokker versus professionele fokker	36
1.2 Verzorging van de paarden.....	38
1.3 Economische motieven	39

1.4	Voortplantingstechnieken	41
2.	Paardgerichte perspectief	44
2.1	Eerste luisterronde.....	44
2.2	Tweede luisterronde	44
2.3	Derde luisterronde	45
	Conclusie en aanbevelingen	50
1.	Conclusie	50
2.	Aanbevelingen	51
	Beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek	52
1.	Beperkingen	52
2.	Aanbevelingen voor verder onderzoek.....	52
	Referenties	54
	Bijlagen	59
	Bijlage 1 – Interviewleidraad	59

Inleiding

De paarden uit Vlaamse fokkerijen vertegenwoordigen de wereldtop. Dit maakt dat de paarden, sperma en embryo's uit Vlaamse fokkerijen een waardevolle bijdrage leveren aan de economie in België op het vlak van export (PaardenPunt Vlaanderen, 2023). Echter worden de fokpaarden vaak puur als handelswaar gezien, wat een negatieve impact kan hebben op het welzijn van de paarden.

Het doel van deze thesis is om een antwoord te verkrijgen op de algemene onderzoeksvraag, namelijk: 'Wat is de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen?' Hierbij wordt er gekeken of het economisch belang invloed heeft op het welzijn van de paarden en omgekeerd. Dit onderzoek streeft ernaar om dieren, specifiek paarden, een stem te geven en om hun zichtbaarheid te vergroten.

Deze thesis is onderverdeeld in zes categorieën. Het eerste onderdeel bevat de literatuurstudie voor het verzamelen van bestaande kennis omtrent de onderzoeksvraag. In de literatuurstudie wordt eerst het economisch belang van de paardensector in België besproken. Hier wordt er dieper ingegaan op de structuur van de Vlaamse paardensector, de tewerkstelling, het belang van export van paarden/sperma/embryo's en de Vlaamse paardenfokkerijen. Daarna worden de verschillende voortplantingsmethoden toegelicht. Vervolgens wordt er ingezoomd op het welzijn van dieren. Zo vindt er eerst een algemene bespreking van de evolutie in dierenwelzijn plaats. Ook worden de verschillende soorten werk en rollen van dieren in organisaties toegelicht. Om het welzijn van dieren in organisaties verder te kaderen, wordt gebruikgemaakt van het 'ethics of care'-raamwerk. Via een feministisch perspectief kan het traditioneel management verschuiven naar een management dat meer gericht is op samenwerking, harmonie en open communicatie tussen alle belanghebbenden, dus ook dieren (Tallberg et al., 2022).

In het tweede onderdeel wordt de probleemstelling toegelicht. De gebruikte onderzoeksmethoden worden in het derde onderdeel besproken. In dit onderzoek werd gebruikgemaakt van posthumanistische etnografie, via semigestructureerde interviews, om de relatie tussen mens en paard te onderzoeken. De transcripties van de interviews werden onderworpen aan een analyse volgens de gefundeerde theorie ('grounded theory') van Glaser & Strauss (1967) om het mensgerichte perspectief te belichten. Daarnaast werd de 'Listening Guide' gebruikt om het perspectief van de paarden te onderzoeken tijdens het coderingsproces, waardoor de stem van de paarden in de semigestructureerde interviews naar voren kwam (Gilligan & Eddy, 2017).

De resultaten en discussie, het vierde onderdeel, werden opgesplitst in twee perspectieven, namelijk het mensgerichte perspectief en het paardgerichte perspectief. Het vijfde onderdeel bestaat uit de conclusie en aanbevelingen, waarin de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen uit het onderzoek worden samengevat. Tot slot bestaat het zesde onderdeel uit de beperkingen van dit onderzoek en aanbevelingen voor verder onderzoek.

Literatuurstudie

1. Het economisch belang van de paardensector in Vlaanderen

1.1 Structuur van de paardensector

De paardensector in Vlaanderen omvat een heleboel economische activiteiten en bestaat uit drie grote pijlers. De eerste pijler bestaat uit alle activiteiten die gericht zijn op de paardenfokkerij. De Vlaamse overheid is verantwoordelijk voor het goedkeuren van fokprogramma's, voor de erkenning van de centra voor geassisteerde voortplanting en voor de erkenning van stamboekverenigingen. De activiteiten in de centra voor geassisteerde voortplanting bestaan uit spermawinning, spermaopslag, embryowinning, embryo-opslag, eicelwinning en in vitro embryoproductie (Timmermans et al., 2021).

De tweede pijler groepeerde de activiteiten die van toepassing zijn op het gebruik van paarden op beroepsmatig vlak, recreatief vlak of voor sportieve doeleinden. Denk hierbij aan maneges, paardensportwedstrijden of politie te paard. De derde pijler omvat alle beroepen en opleidingen die betrekking hebben op de paardensector. Enkele activiteiten die onder deze koepel vallen zijn hoefsmeden, transport van paarden, mestverwerking, diergeneeskunde, mengvoederproductie, handel in paarden en handel in paardenvlees (Timmermans et al., 2021).

Paardensector in Vlaanderen		
FOKKERIJ	GEBRUIK: PROFESSIONEEL, RECREATIE & SPORT	OPLEIDINGEN & BEROEPEN
stamboekverenigingen paardenfokkerijen centra voor geassisteerde voortplanting - spermawinning en/of -opslag - embryowinning en/of -opslag - eicelwinning en/of in vitro embryoproductie	professioneel - paarden op landbouwbedrijven - politie te paard recreatie en sport - maneges en pensionstallen - paardensportkampen - paardensportwedstrijden - paardenrennen - ...	hippische opleidingen beroepen - diergeneeskunde - hoefsmederij - fouragehandel - mengvoederproductie - mestverwerking - paardentransport - kadaververwerking - slachterijen - vleesverwerking en -verdeling - vleesverkoop - paardenmelkerijen - internationale handel - ...

Figuur 1: Structuur van de paardensector in Vlaanderen (Departement Landbouw en Visserij, 2021)

In Vlaanderen werden er eind 2020 ongeveer 197 000 paardachtigen geregistreerd. Dat is zo'n 65% van alle geregistreerde paardachtigen in België. Onder de term paardachtigen vallen paarden, pony's, ezels, zebra's of kruisingen hiervan. De nationale koepelorganisatie van de Vlaamse paardensector is de Belgische Confederatie van het Paard (BCP). De BCP beheert de centrale gegevensbank waarin alle paardachtigen, inclusief hun houders, op Belgisch grondgebied verplicht worden geregistreerd. De BCP heeft in 2020 een jaaromzet gerealiseerd van ongeveer 1,10 miljoen euro. De Vlaamse koepelorganisatie van de paardensector, PaardenPunt Vlaanderen, realiseerde in 2020 ongeveer 0,96 miljoen aan inkomsten inclusief subsidies.

PaardenPunt Vlaanderen ontvangt jaarlijks een werkingssubsidie. Hiervan wordt het grootste deel uitgegeven aan de erkende stamboekverenigingen ter ondersteuning van de paardenfokkerij. Deze werkingssubsidie wordt ook wel de fokkerijsubsidie genoemd (Timmermans et al., 2021). Bijkomende steunmaatregelen voor de Vlaamse paardensector zijn de instandhoudingspremie voor het Belgisch trekpaard en VLIF-steun (Vlaams Landbouwinvesteringsfonds). De instandhoudingspremie voor veulens en jonge hengsten wordt toegekend aan de vzw Vlaamse Fokkers van het Belgisch trekpaard. De investeringssteun die uitbetaald wordt door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) omvat de betalingen aan landbouwbedrijven waar er sprake is van paardenactiviteiten. Denk hierbij aan paardenfokkerijen, productie van paardenmelk en slachtdieren (Timmermans et al., 2021).

1.2 Tewerkstelling

In 2020 werd er een veelheid aan voltijdse equivalenten (VTE) tewerkgesteld in de Vlaamse paardensector. De tabel hieronder geeft een raming weer van het aantal VTE per beroep/activiteit in de paardensector in Vlaanderen in 2020. Dit is slechts een beknopt overzicht van de verschillende beroepen in de paardensector in Vlaanderen. De paardenfokkerij vormt een grote tak binnen de Vlaamse paardensector, maar het is moeilijk om hier representatieve gegevens over te vinden.

Tabel 1: Overzicht van het aantal VTE per beroep/activiteit in de paardensector in 2020 (Departement Landbouw en Visserij, 2021)

Beroep/ activiteit	Voltijdse equivalenten
Erkende stamboekverenigingen	15 VTE
Erkende voortplantingscentra	> 100 VTE
Organisatie paardenkampen	17 VTE
Trainers en jockeys	39 VTE
Hippische opleidingen in onderwijsinstellingen	80 VTE
Cursussen georganiseerd door Syntra, Sport Vlaanderen en centra voor naschoolse vorming	11 VTE
Paardenklinieken	138 VTE
Verwerking paardenmest tot champignonsubstraat	101 VTE
Invoer, verwerking en verdeling van paardenvlees	110 VTE
Paardentransport	20 VTE
Politie te paard	125 VTE
Wedstrijdverenigingen	27 VTE
Jumping Mechelen	26 VTE
Vervaardiging van paardenvoer	54 VTE
Kadaververwerking	3 VTE
Slachthuizen	0,50 VTE
Paardenmelkerij	10 VTE
BCP	2,50 VTE
PaardenPunt Vlaanderen	7,10 VTE

1.3 Exportcijfers

De internationale handel in levende paarden en paardenvlees speelt een belangrijke rol in de Belgische economie. Onder levende paarden vallen fokdieren, gebruiksdieren en slachtdieren. Fokdieren zijn paarden die gebruikt worden voor de voortplanting. Gebruiksdieren zijn paarden die niet gebruikt worden om te fokken en die niet bestemd zijn voor de slacht. Dit zijn de paarden die gebruikt worden voor beroepsmatige, recreatieve of sportieve doeleinden. Vlaanderen had in 2020 een aandeel van 56% in de totale Belgische uitvoerwaarde van levende paarden.

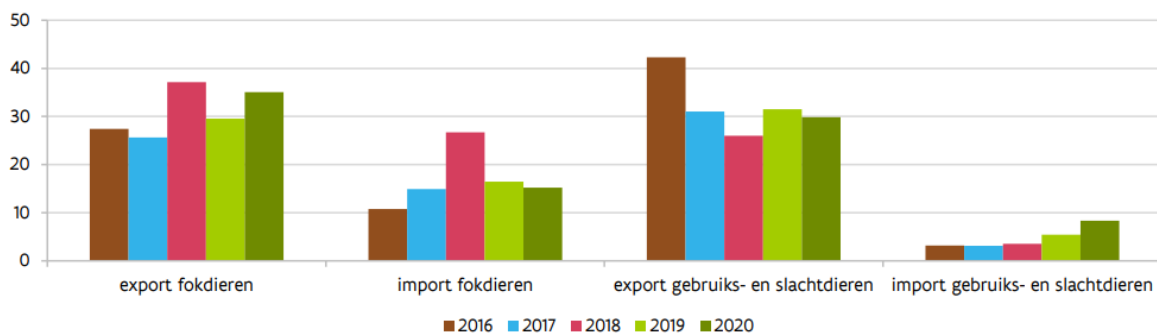
De export van paardenvlees werd quasi volledig door Vlaanderen gerealiseerd. De Vlaamse handel in paarden en paardenvlees zorgde voor een totale uitvoerwaarde van 112 miljoen euro (Timmermans et al., 2021). Echter worden paarden in Vlaanderen zelden specifiek gekweekt voor het vlees (Peeters, 2019). De grote meerderheid van de geslachte paarden in België is afkomstig uit het buitenland (PaardenPunt Vlaanderen, 2022).

*Tabel 2: In- en uitvoer van levende paarden in Vlaanderen, in stuks en 1000 euro, 2020
(Departement Landbouw en Visserij, 2021)*

handel in levende paarden	invoer	uitvoer	handelsaldo
hoeveelheid (in stuks)	22.482	3.461	-19.021
waarvan fokdieren	15.364	1.726	-13.638
waarvan gebruiks- en slachtdieren	7.118	1.735	-5.383
waarde (in 1.000 euro)	23.562	64.871	+41.309
waarvan fokdieren	15.210	35.052	+19.842
waarvan gebruiks- en slachtdieren	8.352	29.819	+21.466

Verder exporteerde Vlaanderen in 2020 zo'n 3641 levende paarden voor een totaalbedrag van 65 miljoen euro. De helft van de paarden waren fokdieren en de andere helft gebruiksdieren of slachtdieren. Het Departement Landbouw en Visserij voorziet geen aparte cijfers voor gebruiksdieren en slachtdieren, waardoor ze in deze cijfers niet als een aparte categorie beschouwd worden.

De fokpaarden uit Vlaanderen hebben veel succes in het buitenland. Vlaanderen vertegenwoordigt maar liefst 94% van de totale Belgische exportwaarde voor fokdieren. België is echter niet het grootste Europese uitvoerland van fokdieren. De voornaamste uitvoerlanden in 2020 waren Italië, Frankrijk, Duitsland en Ierland. De waarde van een uitgevoerd fokdier bedroeg gemiddeld 20 300 euro. De belangrijkste uitvoerlanden voor gebruiksdieren en slachtdieren waren Japan, Nederland, Mexico en de Verenigde Staten (Timmermans et al., 2021).

Figuur 2: In- en uitvoerwaarde van levende paarden in miljoen euro in Vlaanderen van 2016-2020 (Departement Landbouw en Visserij, 2021)

In bovenstaande figuur wordt de invoerwaarde en uitvoerwaarde van levende paarden in Vlaanderen weergegeven van het jaar 2016 tot 2020 in miljoen euro. Voor fokdieren, gebruiksdieren en slachtdieren liggen de gerealiseerde uitvoerwaarden hoger dan de invoerwaarden. Vlaanderen heeft dus een positieve handelsbalans met betrekking tot de handel in levende paarden. De totale uitvoerwaarde van fokdieren groeide geleidelijk doorheen de jaren. Ten opzichte van het jaar 2016 is de totale uitvoerwaarde van fokdieren gegroeid met 28%. De totale uitvoerwaarde van gebruiks- en slachtdieren schommelde doorheen de jaren (Timmermans et al., 2021).

1.4 Paardenfokkerijen

Een paardenfokker is iemand die in het bezit is van minstens één fokdier. Bij een erkende paardenfokker worden de fokdieren ingeschreven in een stamboek dat beheerd wordt door een erkende stamboekvereniging. Niet-erkende paardenfokkers zijn hobbyfokkers die hun fokdieren niet registreren in een stamboek (Timmermans et al., 2021). Het Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek definieert een paardenfokker als iemand die instaat voor het voortbestaan en de verbetering van een bepaald paardenras (ILVO, 2009).

Het aantal actieve paardenfokkers is niet te achterhalen op basis van de beschikbare gegevens. Er zijn wel 4507 ondernemingen geregistreerd in de Kruispuntbank van Ondernemingen (KBO) met bedrijfszetel in Vlaanderen die het fokken van paardachtigen als primaire of secundaire bedrijfsactiviteit hebben. Deze activiteiten vallen onder de NACEBEL-code 01430 'fokken van paarden en paardachtigen'. Daarnaast kan een Vlaamse paardenfokker deelnemen aan een fokprogramma van een erkende stamboekvereniging met een maatschappelijke zetel buiten Vlaanderen, waardoor hij/zij niet opgenomen wordt in de statistieken. Onderstaande tabel geeft wel weer dat er 8765 paardenfokkers, wonend in Vlaanderen, lid waren van een Vlaamse stamboekvereniging in 2020 (Timmermans et al., 2021).

Tabel 3: Kerncijfers van stamboekverenigingen met een maatschappelijke zetel in Vlaanderen van 2016-2020 (Departement Landbouw en Visserij, 2021)

kerncijfers stamboekverenigingen	2016	2017	2018	2019	2020
aantal bijgehouden stamboeken	33	33	33	34	34
aantal stamboekleden totaal	13.473	13.462	13.602	13.260	14.194
waarvan leden met woonplaats in Vlaanderen	9.252	9.019	9.108	8.602	8.765
aantal veulens ingeschreven in een Vlaams stamboek	8.729	10.423	10.644	11.129	12.257
waarvan afkomstig van een stamboeklid met woonplaats in Vlaanderen	6.052	6.688	6.940	7.561	7.704
aantal EU-paspoorten voor veulens uitgereikt door Vlaamse stamboeken	6.487	7.736	8.239	9.611	10.111
omzet Vlaamse stamboekverenigingen (in miljoen euro)	2,9	3,9	3,2	3,8	3,5
tewerkstelling bij Vlaamse stamboekverenigingen (in VTE)	11	12	13	14	15

2. Voortplantingstechnieken

Waar vroeger de paarden op natuurlijke wijze gedekt werden, wordt er op de dag van vandaag vaker gekozen voor kunstmatige inseminatie (KI) en embryotransplantaties (ET) (PaardenPunt Vlaanderen, 2013). Een vierde techniek is Intracytoplasmatische Sperma-Injectie (ICSI), die vooraf wordt gegaan door een Ovum Pick Up (OPU).

2.1 Natuurlijke dekking

Er zijn verschillende manieren waarop de merries op natuurlijke wijze gedekt kunnen worden door een hengst. Een eerste methode is dekking in vrijheid. Dit houdt in dat de hengst wordt losgelaten in de weide samen met de merries. Voordelen hiervan zijn dat het dicht aansluit bij de natuurlijke leefomstandigheden van paarden in het wild en dus zorgt voor minder stress bij de paarden. Ook loopt de fokker geen risico om getrapt te worden tijdens de dekking. De tweede methode is de dekking aan toom. Dit wil zeggen dat iemand de hengst vasthoudt en hem naar de merrie brengt. Hierbij kan de persoon die de hengst vasthoudt gevaar lopen, omdat de merrie kan stampen. Daarnaast kan de hengst door opwinding moeilijk in bedwang worden gehouden. Deze manier van dekking moet ook op het juiste moment gebeuren, namelijk wanneer de merrie hengstig¹ is (ILVO, 2009).

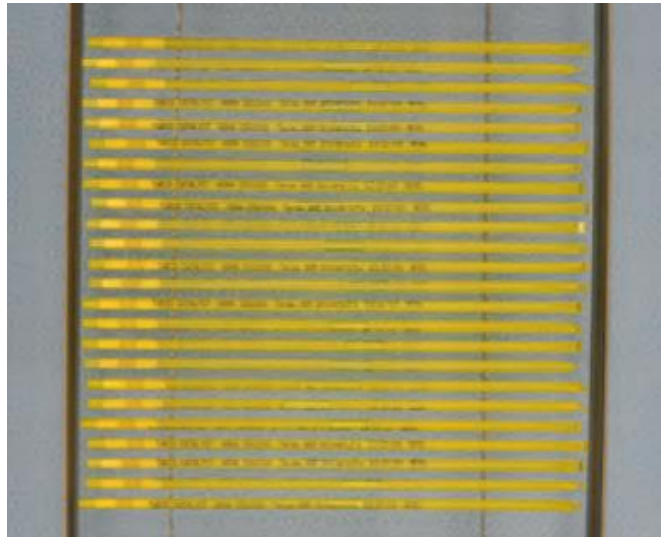
Ondanks dat natuurlijke dekking niet meer de meest courante werkwijze is, is natuurlijke dekking echter verre van verdwenen. Er zijn bepaalde stamboeken die enkel veulens aanvaarden die geboren worden door middel van een natuurlijke dekking (PaardenPunt Vlaanderen, 2013).

2.2 Kunstmatige inseminatie

Bij kunstmatige inseminatie (KI) wordt het afgenomen sperma van een bepaalde hengst via een injectiespuit geïnsemineerd in de baarmoeder van de merrie.

¹ Hengstigheid is de periode waarin de merrie vruchtbaar is (Eveleens, 2022)

De merrie kan geïnsemineerd worden met vers, diepgevroren of gekoeld sperma. Bij vers sperma wordt het sperma onmiddellijk in ruwe staat of verdund gebruikt. Gekoelde sperma wordt verdund en geleidelijk aan gekoeld tot een temperatuur tussen de 5 en 8 °C. Het transport van gekoelde sperma dient te gebeuren binnen de 12 tot 36 uur na de spermawinning. Diepgevroren sperma wordt verwerkt en vervolgens opgeslagen in een vloeibare stikstof. Hierdoor kan diepgevroren sperma tot enkele dagen, maanden of jaren na de spermawinning gebruikt worden (Sánchez et al., 2009).

Figuur 3: 0,5 ml rietjes gevuld met sperma (Brinsko et al., 2011)

KI biedt een aantal voordelen ten opzichte van natuurlijke dekking. Ten eerste kan het sperma van de hengst efficiënter gebruikt worden, doordat het sperma in meerdere inseminatiedosissen verdeeld kan worden. Hierdoor kan een hengst meerdere merries tijdens een dekseizoen bevruchten (van Gulik, 2023). Daarnaast worden bacteriële ziekten bij geslachtsoverdracht geminimaliseerd door toevoeging van antibiotica aan het sperma. KI maakt het ook mogelijk om de kwaliteit van het sperma te controleren voor de inseminatie, waardoor problemen vroegtijdig gedetecteerd kunnen worden.

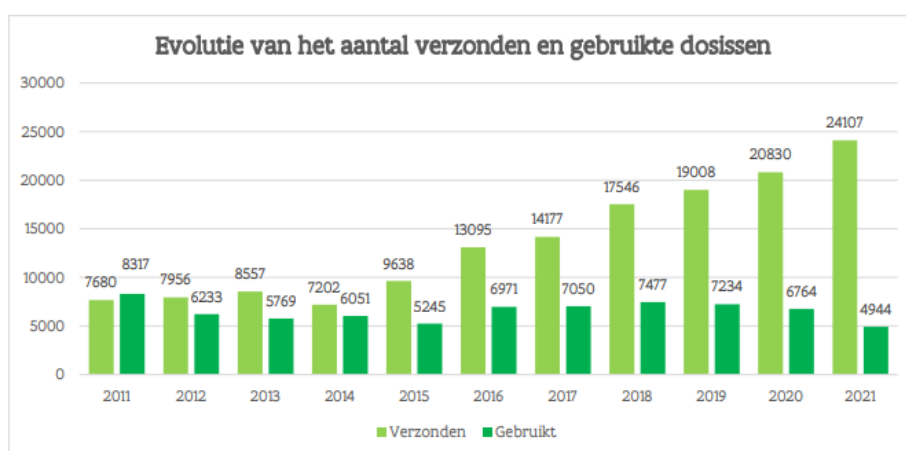
Door KI-technieken kunnen de drachtpercentages verbeterd worden ten opzichte van die met natuurlijke dekking (Brinsko et al., 2011). Uit onderzoek van Pickett & Shiner (1994) lag het drachtigheidspercentage via KI op 83,1% en bij natuurlijke dekking op 74,5%. Bij 'probleemmerries' die moeilijker drachtig geraken, lag het drachtigheidspercentage via KI op 44,8% en op 31,3% via natuurlijke dekking. Een ander voordeel is dat KI het risico op verwondingen vermindert, zoals een trap van de merrie natuurlijke dekking aan toom (ILVO, 2009).

KI-programma's vereisen kennis en expertise. Een onjuiste spermawinning, behandeling of verwerking en onjuiste inseminatietechnieken kunnen het drachtpercentage verlagen. Bovendien kunnen de kosten van een fokprogramma hoger liggen door de benodigde apparatuur en procedures die van toepassing zijn op KI. De kosten per merrie zijn wel lager, doordat meerdere inseminaties mogelijk zijn met een enkel ejaculaat (Brinsko et al., 2011).

Figuur 4: Sperma-afname met behulp van een dummy-merrie (fantom) (Brinsko et al., 2011)

In 2021 waren er in Vlaanderen 110 erkende centra voor geassisteerde voortplanting. Met geassisteerde voortplanting worden centra voor spermawinning en embryotransplantatie bedoeld. Ook waren er in 2021 op de centra voor spermawinning in totaal 577 hengsten aanwezig om vers of diepvriessperma af te nemen. Zo werden 40 279 dosissen vers sperma gewonnen van 524 hengsten. Een dosis vers sperma is de hoeveelheid die nodig is om een merrie mee te insemineren. Dit komt in de praktijk meestal overeen met één buisje waarin het sperma bewaard en getransporteerd wordt (Departement Landbouw & Visserij, 2022).

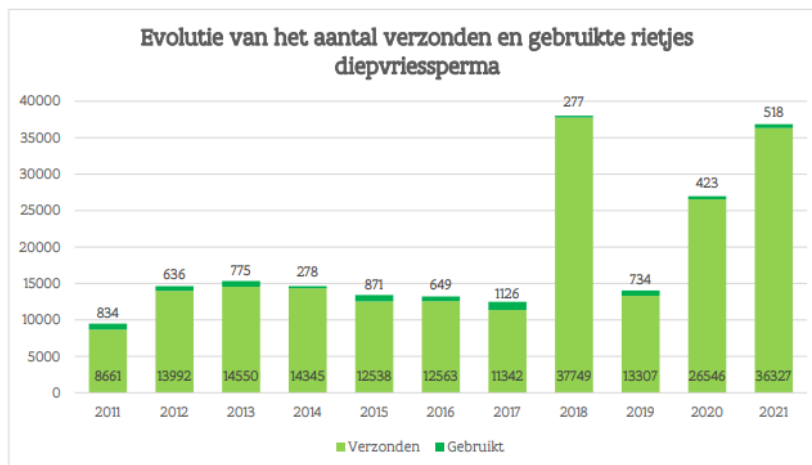

Figuur 5: Evolutie van het aantal gebruikte en verzonden dosissen vers sperma (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

Zo'n 4944 dosissen vers sperma werden op de centra zelf gebruikt en 24 107 dosissen werden verzonden. Bovenstaande figuur geeft een stijgende tendens weer in het aantal verzonden dosissen vers sperma (Departement Landbouw en Visserij, 2022). Het aantal dosissen vers sperma op de centra is afgenomen in 2021 ten opzichte van de vorige jaren.

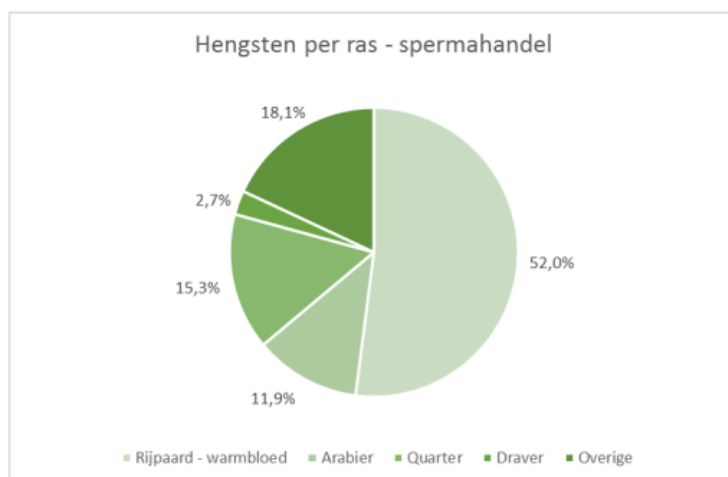
Voor het winnen van diepvriessperma waren er 284 hengsten aanwezig op 15 centra in 2021. Het winnen van diepvriessperma gebeurt meestal in gespecialiseerde centra met een erkenning voor de intracommunautaire handel. Dit is de handel van diepvriessperma binnen de Europese Unie. Een klein deel gewonnen diepvriessperma werd in de centra zelf gebruikt voor inseminatie.

De meerderheid werd verzonden naar klanten of bewaard in de centra zelf. De dosis diepvriessperma die nodig is om een merrie te insemineren, bestaat uit een aantal rietjes diepvriessperma. Het benodigde aantal rietjes is afhankelijk van de kwaliteit van het sperma en de invriesbaarheid. Dit verschilt per hengst en per dag (Departement Landbouw & Visserij, 2022).

Figuur 6: Evolutie van het aantal gebruikte en verzonden rietjes diepvriessperma (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

In totaal werden er 66 777 rietjes diepvriessperma gewonnen in 2021. Daarvan werden er 36 327 rietjes verzonden naar klanten. Daarnaast werd een deel van de hoeveelheid gewonnen diepvriessperma op het centrum zelf gebruikt voor inseminatie. Uit bovenstaande figuur valt het op dat 2018 en 2021 piekjaren zijn qua aantal verzonden rietjes diepvriessperma (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Figuur 7: Het aandeel per ras bij de handel in sperma gewonnen op andere centra (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

De erkende centra voor spermawinning of spermaopslag verhandelen ook sperma dat gewonnen werd op andere centra in het binnen- of buitenland. De hengsten waarvan het sperma gewonnen en opgeslagen wordt, zijn voornamelijk rijpaarden. Dit zijn hengsten die ingeschreven zijn in erkende stamboeken, zoals het Belgisch Warmbloedpaard (BWP) en Zangersheide (Z).

Rijpaarden zorgen voor een aandeel van 52% in de handel van sperma gewonnen op andere centra. Arabische paarden hadden in 2021 een aandeel van 11,9%, dravers 2,7% en trekpaarden 2,7%. Onder 'overige' (18,1%) vallen onder andere barokke rassen, Quarter Horses en pony's (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

2.3 Embryotransplantatie

Naast het succes van KI de laatste jaren, is ook het gebruik van embryotransplantaties (ET) toegenomen. Bij embryotransplantaties worden embryo's gewonnen via spoeling. Hierbij wordt de donormerrie kunstmatig geïnsemineerd. Daarna wordt het embryo zeven tot acht dagen na de eisprong getransplanteerd naar de draagmerrie. De bevruchting zelf vindt plaats in de donormerrie en de embryowinning gebeurt dus in vivo (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Figuur 8: Het uitvoeren van een embryospoeling (Brinsko et al., 2011)

Een groot voordeel van embryotransplantaties is dat de donormerrie het veulen niet zelf moet dragen. Dit biedt een uitkomst voor oudere merries met een slechte kwaliteit van de baarmoeder, merries met bepaalde fysieke problemen (bv. hernia) of merries die in de sport lopen. Daarnaast kan de donormerrie vroeg gedekt worden, waardoor er geen jaar wordt gemist. Ook wordt het generatie-interval verkort door embryotransplantaties toe te passen op tweejarige merries met hoge genetische kwaliteiten. Tweejarige merries zijn fysiek nog te jong om een veulen op natuurlijke wijze te voldragen, maar ze kunnen wel al op tweejarige leeftijd voor het nageslacht zorgen.

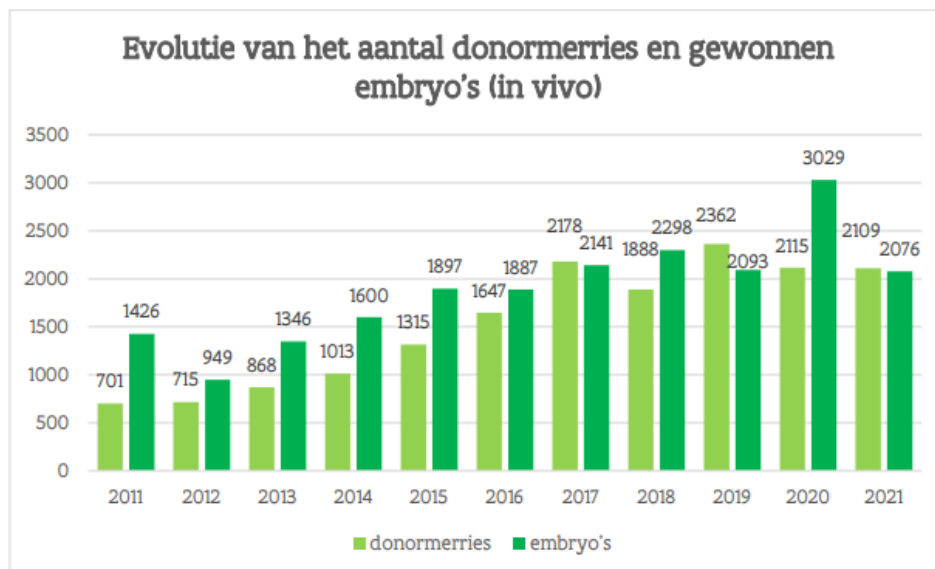
Een nadeel van embryotransplantatie is dat het spoelen en het transplanteren specialistische handelingen zijn, wat de behandelingen duur maakt. De kosten kunnen beperkt worden door zelf een draagmerrie te voorzien, zodat men geen draagmerrie moet gaan huren. Daarnaast liggen de kansen op uiteindelijke dracht lager door gebruik te maken van een draagmerrie, omdat er meerdere handelingen nodig zijn (van Gulik, 2022).

Het tijdsinterval dat een embryo in een bewaarmedium wordt opgeslagen moet beperkt zijn. Embryo's moeten zo snel mogelijk gewonnen, gewassen en gekoeld verpakt worden. Voor het vervoeren van embryo's wordt er gebruikgemaakt van opslag tegen lage temperaturen. De bewaartijd is echter beperkt tot minder dan 24 uur (Carnevale, 2009).

In totaal werden er in 2021 bij 2109 donormerries 2076 embryo's gewonnen op 37 centra. In onderstaande figuur is te zien dat het aantal donormerries en het aantal gewonnen embryo's in het algemeen een stijgende trend kent doorheen de jaren (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

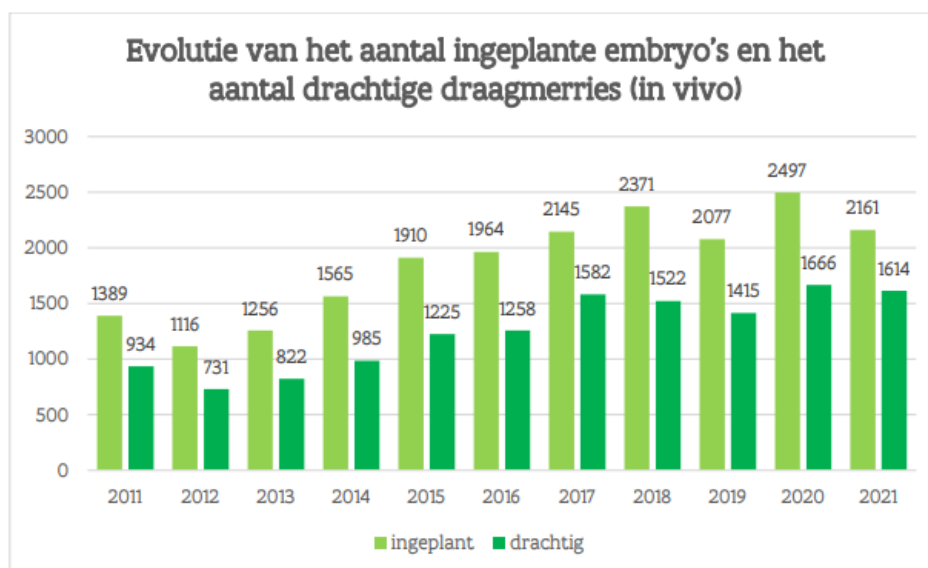
In 2020 is een piek waarneembaar op basis van het aantal gewonnen embryo's (3029). De donormerries waren voor 94,1% rijpaarden en 5,1% van het Arabische ras (Departement Landbouw en Visserij, 2022). De bloedlijnen van de Arabier zijn puur en zuiver, dus zonder inmenging van een ander ras. Het Arabische ras wordt vaak gebruikt om andere rassen te veredelen, waardoor vele rassen afstammen van de Arabier (Arabier – Paarden-Encyclopedie, 2017). De warmbloedrassen behoren oorspronkelijk tot het tuigpaardtype, maar door kruisingen met volbloedrassen is het rijpaard ontstaan (Paardenrassen, z.d.).

Onder rijpaarden worden paarden verstaan die ingeschreven zijn in stamboeken, zoals Zangersheide (Z), Belgisch Warmbloedpaard (BWP), Belgisch Sportpaard (SBS), Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland (KWPN), Anglo European Studbook (AES) en Selle Français (SF) (Agentschap Landbouw & Zeevisserij, 2024).

Figuur 9: De evolutie van het aantal donormerries en gewonnen embryo's (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

In 2021 werden er 2161 in vivo gewonnen embryo's ingeplant bij draagmerries op 26 centra. Hiervan waren op het einde van het seizoen 1614 draagmerries drachtig. Het drachtpercentage bedraagt hier 71% (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Figuur 10: De evolutie van het aantal ingeplante embryo's en het aantal drachtige merries in vivo (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

Onderstaande tabel geeft een overzicht weer van de erkende activiteiten van voortplantingscentra bedoeld voor de intracommunautaire handel van sperma. Op vlak van intracommunautaire handel (binnen de EU) is er een stijging waarneembaar in 2021 voor alle vier de activiteiten (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Tabel 4: De evolutie van het aantal erkende activiteiten voor de intracommunautaire handel (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

Intracommunautair	winning	opslag	winning	opslag
	sperma	sperma	embryo's	embryo's
2012	20	21	7	7
2013	19	23	6	6
2014	20	25	6	6
2015	20	25	5	5
2016	22	28	4	4
2017	21	29	4	4
2018	20	28	5	5
2019	22	29	8	8
2020	23	31	10	10
2021	27	34	14	14

Bij de handel op nationaal niveau kent de winning en opslag van sperma een dalende trend ten opzichte van de vorige jaren. De activiteiten omtrent winning en opslag van embryo's kennen wel een stijgende trend (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Tabel 5: De evolutie van het aantal erkende activiteiten voor de nationale handel (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

Nationaal	winning	opslag	winning	opslag
	sperma	sperma	embryo's	embryo's
2012	69	75	12	12
2013	69	74	15	14
2014	70	76	18	16
2015	65	78	25	19
2016	76	82	29	20
2017	65	71	30	22
2018	60	66	30	20
2019	61	80	30	30
2020	63	84	35	35
2021	56	75	39	39

2.4 Ovum Pick Up en Intracytoplasmatische Sperma-Injectie

Een andere techniek is de productie van embryo's na eicelwinning, waarbij de bevruchting in vitro gebeurt. Ovum Pick Up (OPU) is de eerste stap in deze procedure. OPU is een techniek waarbij eicellen rechtstreeks verzameld worden uit de eierstokken van de merrie (UGent, 2021). De gewonnen eicellen van de donormerrie worden via Intracytoplasmatische Sperma-Injectie (ICSI) bevrucht in een labo (in vitro) en daarna ingeplant in een draagmerrie (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Bij deze voorplantingstechniek is het van belang dat de donormerrie voldoende follikels (20 of meer) op haar eierstokken heeft zitten. Hoe meer follikels, hoe meer kans op eicellen en dus hogere bevruchtungskansen. De donormerrie kan telkens, wanneer ze voldoende follikels aangemaakt heeft, opnieuw aangeboden worden voor OPU. Meestal is dit met een interval van 14 dagen (UGent, 2021).

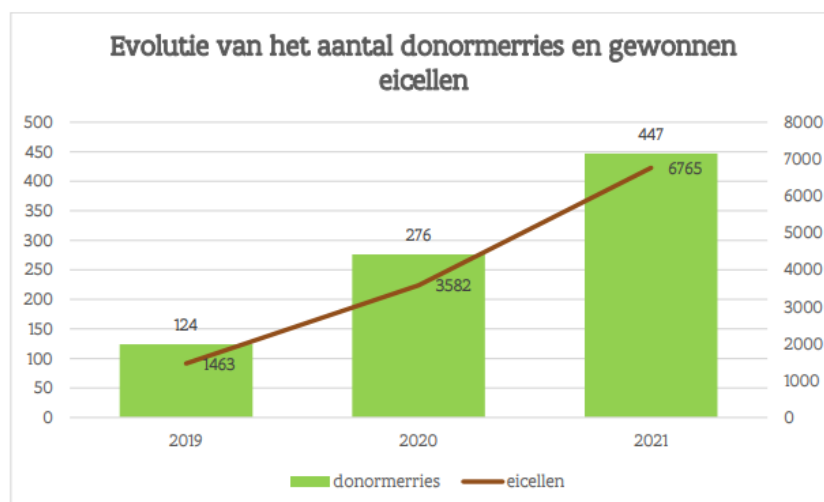

Figuur 11: Ovum Pick Up via de flank van de merrie (Leemans et al., 2012)

Bij de meeste diersoorten vormt in-vitrofertilisatie (IVF) de standaardmethode voor de bevruchting van geïsoleerde eicellen, maar bij de paarden niet. Bij paarden zijn de succespercentages met IVF laag, daarom is ICSI ontwikkeld voor de bevruchting van paardeneicellen in vitro (Brinsko et al., 2011). Jarenlang is geprobeerd om IVF bij paarden toe te passen, maar vaak zonder resultaat.

De zaadcellen van een paard zijn niet sterk genoeg om in een laboratorium in een petrischaal doorheen de barrières van een eicel te geraken. Een Amerikaanse onderzoeker ontwikkelde een chemische stof die de bevruchting via IVF wel mogelijk maakt. Op de faculteit Diergeneeskunde van Universiteit Gent is in 2023 het allereerste veulen geboren in Europa dat verwerkt is met IVF. Het hengstenveulen kreeg de naam PIVFI Dracarys DI08 en is hiermee nog maar het tweede IVF-veulen in de wereld. De geboorte van dit veulen biedt veel mogelijkheden voor de paardenfokkerij. IVF is een minder ingewikkelde techniek dan ICSI. Bij ICSI wordt er een zaadcel via een naald in de eicel gebracht, bij IVF moeten zaadcellen zelf de eicel doordringen. Dit maakt IVF ook minder kostelijk dan ICSI (Lamers, 2023; Pieters, 2023; VILT, 2023).

In Vlaanderen werden er in totaal 6765 eicellen gewonnen bij 447 donormerries in 2021. Deze donormerries behoorden zo goed als allemaal tot het type rijpaard. In 2021 werden er ook eicellen gewonnen bij donormerries van andere rassen, zoals Arabische donormerries en Quarter Horses. De eicellen werden hoofdzakelijk verzonden naar een gespecialiseerd centrum in ICSI en de productie van in vitro embryo's in Italië (Departement Landbouw en Visserij, 2022). Van 2019 tot 2021 is er een stijging te zien in het aantal donormerries en het aantal gewonnen eicellen.

Figuur 12: De evolutie van het aantal donormerries en gewonnen eicellen (Departement Landbouw en Visserij, 2022)

Op de centra werden er 572 embryo's, geproduceerd door ICSI, ingeplant in draagmerries. Uiteindelijk waren hiervan 324 merries drachtig. Dit komt neer op een drachtigheidspercentage van 56,6% (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Samenvatting voortplantingstechnieken

Kunstmatige inseminatie met vers of diepvriessperma is de meest courante werkwijze (PaardenPunt Vlaanderen, 2013). Uit de cijfers blijkt dat er ook steeds vaker gekozen wordt voor embryotransplantaties. Het gebruik van ICSI als voortplantingsmethode kende in de afgelopen jaren een sterke stijging, maar het wordt nog niet zo vaak toegepast als embryotransplantaties. Natuurlijke dekking wordt nog zelden toegepast in de Vlaamse paardenfokkerijen (Departement Landbouw en Visserij, 2022).

3. Het welzijn van dieren in organisaties

3.1 De evolutie van dierenwelzijn

Verleden

Dierenwelzijn is een veelzijdig onderwerp dat belangrijke wetenschappelijke, ethische, politieke en economische dimensies met zich meebrengt (Lund et al., 2006). Vroeger werd dierenwelzijn omschreven als een breed begrip dat zowel het fysieke als het mentale welzijn van het dier omvat (Brambell Report, 1965). Door het Brambell-rapport werd dierenwelzijn voor het eerst een wetenschappelijk onderzoeksveld (Haverbeke, 2023). Broom (1986) omschreef dierenwelzijn als het vermogen van een dier om met zijn omgeving om te gaan en zich eraan aan te passen.

De uitdaging bij dierenwelzijnsonderzoek is om te bepalen hoe dieren precies 'voelen' en hoeveel dat voor hen uitmaakt. Een tweede uitdaging is uitzoeken wat de specifieke behoeften van dieren zijn en hoe aan deze behoeften kan worden voldaan door de omgeving. Over de term behoeften/noden van dieren is op het gebied van dierenwelzijn een lang debat ontstaan onder onderzoekers (Carenzi & Verga, 2009). Het Brambell-rapport, herzien door het FAWC (1993), erkent vijf 'vrijheden' die gerelateerd zijn aan de behoeften van dieren. De vijf vrijheden zijn de volgende:

- vrijheid van dorst, honger en ondervoeding: dieren moeten gemakkelijk toegang hebben tot vers water en voeding om volledig gezond en vitaal te blijven;
- vrijheid van ongemak door het bieden van een geschikte omgeving, inclusief onderdak en een comfortabele rustplaats;
- vrijheid van pijn, letsels en ziektes door preventie of door snelle diagnoses en behandelingen;
- vrijheid om normaal gedrag te uiten door voldoende ruimte, goede faciliteiten en gezelschap van soortgenoten te bieden;
- vrijheid van angst en leed door omstandigheden te garanderen die geestelijk lijden vermijden (FAWC, 1993).

Webster (1994) ziet bovenstaande vrijheden als een poging om het beste te maken van een complexe situatie. Maar het absoluut bereiken van alle vijf de vrijheden is volgens Webster onrealistisch. Het welzijn van dieren moet op een realistische manier bekeken worden. Dit betekent dat antropomorfisme (vermenselijking) vermeden moet worden, alsook puur mechanistische overwegingen (Webster, 1994). Het Verdrag van Amsterdam van 1997 erkende dieren als 'sentient beings', oftewel voelende/bewuste wezens, waardoor ze speciale aandacht krijgen in de Europese wetgeving.

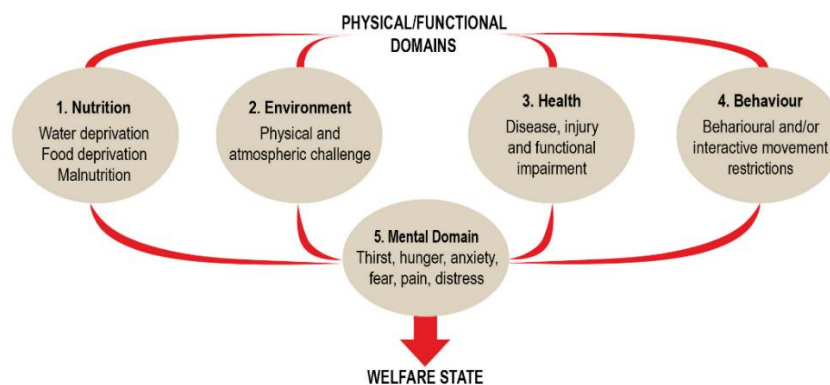
Heden

Op de dag van vandaag is er geen universele consensus rond de definitie van dierenwelzijn en over de evaluatie van dierenwelzijn. Er bestaan wel veel verschillende evaluatiemethoden voor dierenwelzijn (Haverbeke, 2023).

Vaak wordt er bij welzijnsbeoordelingen enkel gekeken naar de aanwezigheid van pijn, letsels of ziektes. Het weerspiegelt de huidige gezondheidstoestand, maar er worden enkele componenten niet in aanmerking genomen zoals fysiologische en gedragsbeoordelingen. Fysiologische welzijnsmaatstaven richten zich op indicatoren die te maken hebben met stress, zoals veranderingen in de hartslag, ademhaling, bloeddruk en temperatuur. Daarnaast kan het lichaamsgewicht en de fysieke conditie van het dier ook invloed hebben op het welzijn ervan. Gedragmetingen zijn ook van groot belang. Enkele gedragsmaatstaven die gebruikt kunnen worden zijn bijvoorbeeld de kwaliteit van de slaap, gedrag dat wijst op verveling en de bereidheid om te spelen. Het doel is om ervoor te zorgen dat dieren natuurlijk gedrag kunnen vertonen en dat er voldoende omgevingsverrijking wordt aangeboden.

In het algemeen moet de beoordeling van dierenwelzijn gericht zijn op het evalueren van zowel positieve als negatieve toestanden. Er bestaat geen algemeen toepasbare welzijnsstrategie, omdat er altijd rekening gehouden moet worden met een scala aan biologische vereisten dat verschilt per diersoort (Wolfensohn et al., 2018).

In 1994 werd een eerste model rond welzijnsbeoordeling van dieren opgesteld, namelijk het vijfdomainenmodel. De vijf domeinen uit 1994 zijn voeding, milieu, gezondheid, gedrag en mentale staat. De eerste drie domeinen zijn gericht op interne onevenwichtigheden of verstoringen. De focus van het vierde domein ligt op factoren die het natuurlijk gedrag van dieren beperken en op beperkte bewegingsruimte. Ook wordt er gekeken naar de effecten van de aanwezigheid of afwezigheid van andere dieren en mensen. Het vijfde domein maakt het mogelijk om een beoordeling te maken van de algehele welzijnstoestand van dieren. Figuur 13 geeft weer hoe het vijfdomainenmodel er oorspronkelijk uitzag. Dit model is gebaseerd op de vijf vrijheden opgesteld door het FAWC in 1993, zoals eerder besproken (Mellor & Reid, 1994).

Figuur 13: Het vijfdomainenmodel uit 1994 (Mellor & Reid, 1994)

Het model dat het meest up-to-date is voor welzijnsbeoordeling van dieren, is het vijfdomainenmodel van welzijnsbeoordeling uit 2020 (Mellor et al., 2020). Het verschil is dat het vijfdomainenmodel uit 2020 mens-dierinteracties toevoegt in domein vier. Zo werd de naam 'Behaviour' veranderd naar 'Behaviour interactions'. Het belangrijkste aandachtspunt bij mens-dierinteracties is de impact van de aanwezigheid en het gedrag van mensen bij het trainen en het houden van dieren. Dit wordt gezien als de primaire oorzaak van de gedragsmatige en affectieve reacties van dieren.

Het gedrag van mensen kan zowel negatief als positief gedrag bij dieren uitlokken (Mellor et al., 2020).

Een aantal voorbeelden van mens-dierinteracties die negatieve effecten kunnen genereren zijn:

- personen in de buurt van dieren die weinig of geen eerder menselijk contact hebben gehad;
- personen die bedreigende omstandigheden verergeren, zoals transporteurs, bezoekers in dierentuinen, medewerkers in slachthuizen;
- huidige of eerdere acties van personen die onaangenaam, bedreigend en/of schadelijk zijn voor dieren zoals verwaarlozing, mishandeling, vermoeide paarden zweepslagen geven, incompetentie trainers;
- acties van mensen die onbedoelde schade veroorzaken, zoals eigenaren die lang wegblijven van hun dieren en die belangrijke beslissingen uitstellen (Mellor et al., 2020).

Voorbeelden van mens-dierinteracties die positieve effecten kunnen genereren zijn:

- de aanwezigheid van personen die gezelschap en een gevoel van veiligheid bieden;
- personen die voeding van voorkeur en omgevingsverrijking bieden aan dieren;
- personen die deelnemen aan leuke routineactiviteiten zoals spelletjes, dagelijkse lichaamsbeweging en regelmatige training;
- de kalmerende aanwezigheid van bekende personen in bedreigende situaties;
- personen die een eind maken aan perioden van verwaarlozing/ontbering en pijn (Mellor et al., 2020)

Daarnaast is dierenwelzijn meer dan enkel de afwezigheid van negatieve emoties (Haverbeke, 2023). Het meten van positieve emoties is essentieel voor het garanderen van goed dierenwelzijn. Er is een druk vanuit de samenleving dat dieren een goed leven moeten hebben en niet slechts een 'niet zo slecht' leven (Boissy et al., 2007). Dierenwelzijn kan dus omschreven worden als de balans tussen positieve en negatieve ervaringen doorheen de tijd (Reimert et al., 2023).

Vooruitgang op het gebied van dierenwelzijn is het meest waarschijnlijk als er ook voordelen zijn voor andere publieke belangen, dus vooral wanneer er economische voordelen verbonden zijn aan deze veranderingen (Millman et al., 2004).

3.2 Dieren in organisaties

Gedomesticeerde dieren zijn terug te vinden over de hele wereld, zowel in geïndustrialiseerde landen als in ontwikkelingslanden. Ze bevinden zich op het platteland, in steden, op boerderijen, maneges, circussen, dierentuinen, politiediensten, pretparken enzovoort. De mens heeft dieren in deze mensenwereld opgenomen en in de wereld van het werk. Tegenwoordig worden zelfs niet-gedomesticeerde dieren betrokken bij het werken aan de zijde van de mens. Dieren voeden, kleden, beschermen, helpen, troosten en zorgen voor mensen. Hierdoor is onze (Westerse) maatschappij kunnen uitgroeien tot wat ze vandaag is. Het werk creëert een gedomesticeerde relatie tussen mensen en dieren. Het is een relatie waarin mensen de dieren dienen en de dieren de mensen dienen (Porcher, 2017).

Werkende dieren

Gedomesticeerde dieren verrichten effectief werk. Dieren worden opzettelijk betrokken bij arbeid omdat ze gedomesticeerd zijn. Dit moet mensen ertoe aanzetten om hun plaats in de samenleving te heroverwegen, evenals om te heroverwegen wat werk precies inhoudt. Dieren in boerderijen, maneges, dierentuinen of huisdieren worden over het algemeen niet erkend als werkende dieren, ook worden ze zelden bestudeerd. Zonder dieren zouden vele ondernemingen, jobs en de welvaart die men hieruit haalt niet bestaan. Dieren zijn niet alleen betrokken bij menselijk werk, maar ze maken het werk ook mogelijk (Porcher & Estebanez, 2019).

Coulter (2016) stelt drie conceptuele categorieën voor om het begrip van het werk van dieren te bevorderen. Op het breedste niveau houden dieren, zeker in het wild, zich bezig met subsistentie/levensonderhoud ('subsistence work'). Subsistentie is een vorm van werk van dieren dat het minst directe contact en interacties met mensen met zich meebrengt. Ieder wild dier is verantwoordelijk voor zijn of haar levensonderhoud door alleen of samen met anderen te werken. Het dagelijks leven van wilde dieren omvat vele uitdagingen, zoals het vermijden van roofdieren en bedreigingen tot het vinden van voedsel en water in alle seizoenen. Het werk voor levensonderhoud in het wild moet tot op zekere hoogte bestudeerd en opgemerkt worden bij het identificeren van werk dat door dieren wordt gedaan (Coulter, 2016).

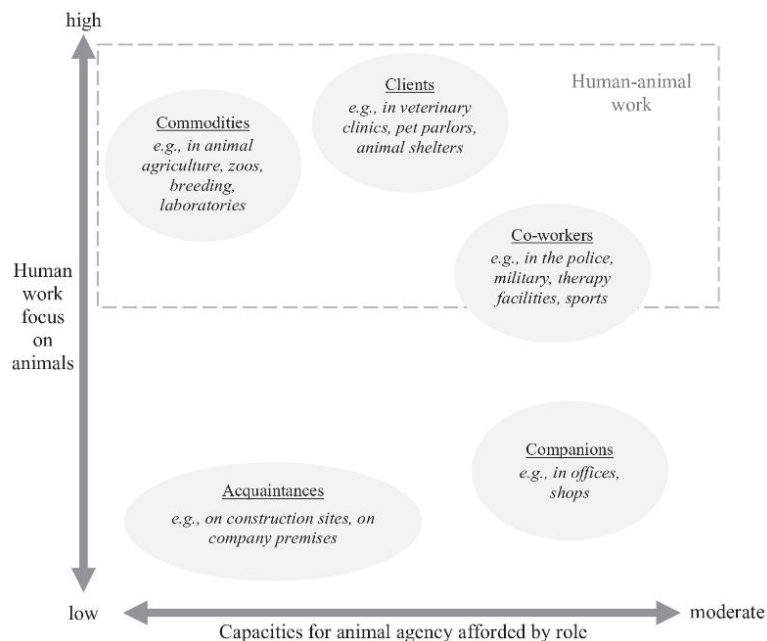
Een tweede type van werkende dieren betreft vrijwillig werk ('voluntary work'), meestal gedaan voor mensen. Een veelvoorkomend voorbeeld hiervan is de zorg, bescherming, warmte, emotionele steun en kameraadschap die dieren in huizen bieden. De dieren kiezen er zelf niet voor om in huizen te verblijven, maar ze kunnen wel enige controle uitoefenen over de mate waarin ze bescherming en zorg bieden. Dieren kunnen ook andere dieren vrijwillig helpen, bijvoorbeeld wanneer ze een lichamelijke beperking hebben (Coulter, 2016).

Een derde categorie, gedefinieerd door Coulter (2016), is het werk dat door mensen wordt opgedragen aan dieren. Deze categorie omvat formeel werk dat aan dieren wordt gegeven en omvat een breed scala aan taken, opdrachten en activiteiten. De drie soorten van werk beïnvloeden elk het welzijn van dieren, maar de derde categorie is het meest significant. De dieren kunnen hier duidelijk als werknemers ('workers') beschouwd worden. Vaak wordt het vuile werk, taken of activiteiten die als onaangenaam worden beschouwd, door dieren gedaan of door mensen samen met dieren. Het gevaarlijke en uitputtende werk van ezels die steenkool uit mijnen halen is hier een voorbeeld van (Coulter, 2016).

Barua (2018) omschrijft drie categorieën van het werk van dieren, namelijk ecologisch, affectief en metabolisch. Het ecologische werk van dieren omvat de ecosociale reproductie die nodig is voor het behoud van ecosystemen zoals insecten of bevers. Het affectieve werk kan toegewezen worden aan dieren in de entertainmentindustrie, zoals kattencafés. Therapiepaarden kunnen ook onder affectief werk geplaatst worden. Metabolische arbeid wordt door Barua (2018) omschreven als het lichaamswerk van dieren die de kern vormen van het hedendaagse biokapitaal, als handelswaar en als productiewijze. De biologische processen van het lichaam van de dieren worden gebruikt om waarde te produceren voor de menselijke samenleving. De fokpaarden die onderzocht worden in deze thesis, verrichten metabolische arbeid.

Rollen van dieren in organisaties

Kandel et al. (2023) maken een onderscheid in vijf generieke rollen die aan dieren in organisaties kunnen worden toegekend. Onderstaande figuur geeft een overzicht van de vijf rollen.

Figuur 14: Typologie van rollen van dieren in organisaties (Kandel et al., 2023)

Dieren worden in organisaties vaak als objecten, werktuigen of handelswaar ('commodities') gezien. Denk hierbij aan dieren in dierentuinen, vee op boerderijen, fokdieren en dieren in laboratoria. Deze dieren worden vaak geobjectiveerd door mensen (Kandel et al., 2023). De organisatorische logica van het maximaliseren van de productiviteit is diep verweven met de objectivering van dieren, waarbij de een de ander faciliteert (Costas & Grey, 2019). De fokpaarden die in deze thesis onderzocht worden, vallen onder de categorie 'commodities'. Het lichaamswerk van de fokpaarden wordt vaak nog gezien als handelswaar of productiewijze, waardoor opnieuw de link met metabolische arbeid gelegd kan worden (Barua, 2018).

Dieren als klanten ('clients'), de tweede rol, zijn dieren die een dienst aan hen laten verrichten in plaats van een dienst aan mensen te verlenen. Dit zijn bijvoorbeeld dieren in dierenklinieken of dierenasielen, waar het menselijke werk gericht is op het behouden of vergroten van het welzijn van een dier (Kandel et al., 2023). De derde rol die Kandel et al. (2023) voorstellen, is die van dieren als collega's ('co-workers'). Hieronder worden dieren bij de politie, het leger, circussen, therapiefaciliteiten en sport verstaan. Deze dieren voeren expliciete taken uit die aangestuurd worden door hun menselijke 'managers' (Kandel et al., 2023).

Een vierde rol is dieren als metgezellen ('companions'), die het vaakst onderzocht wordt bij kantoorchonden. Gezelschapsdieren vervullen een unieke rol in organisaties, aangezien ze het welzijn van medewerkers bevorderen (Kandel et al., 2023). Mensen communiceren positiever en vriendelijker met elkaar. Samenwerkingen worden geoptimaliseerd en er is een groter interpersoonlijk vertrouwen tussen teamleden. De aanwezigheid van een hond op de werkvloer vergroot positieve emoties onder groepsleden (Colarelli et al., 2017).

Wanneer dieren deel worden van de werkomgeving, moet het management het welzijn van medewerkers, klanten én dieren handhaven. De dieren hebben net zoals de werknemers ook nood aan een pauze. Er moeten gezondheids- en veiligheidsprocedures voorzien worden voor het voorkomen van problemen bij dieren, zoals een vlooiënplaag. Huisdiervriendelijke werkplekken moeten strikte gedragsrichtlijnen handhaven (Hunter et al., 2019).

Tot slot is er nog een vijfde rol, namelijk die van dieren als bekenden ('acquaintances'). Dit zijn dieren die niet door mensen in organisaties worden binnengebracht, maar die vrijwillig of onvrijwillig organisaties binnenkomen of met mensen interacteren in organisatorische ruimtes. Dit zijn bijvoorbeeld mollen op bouwerven of duiven bij het kantoorgebouw (Kandel et al., 2013).

'Humane jobs'

De economie is een cruciale dimensie die zowel moeilijkheden als mogelijkheden biedt op vlak van welzijn voor mensen en dieren. Hoewel veel vormen van dierenarbeid van nature uitbuitend zijn, hoeft niet al het werk dat dieren verrichten als negatief te worden beschouwd. De visie van Coulter (2017) is om werkplekken en taken te creëren die ten goede komen aan mens en dier. Een essentieel onderdeel van deze visie is wat Coulter (2017) 'humane jobs' noemt. 'Humane jobs' zijn banen die goed zijn voor zowel mensen als voor dieren en die respect voor meerdere soorten ('multispecies') benadrukken. Dit zijn banen waarbij de rechten van dieren worden gerespecteerd en waarbij beide partijen profiteren van dit soort werk. Door middel van 'humane jobs' kan er gewerkt worden aan meer rechtvaardige, duurzame en solidaire samenlevingen met meerdere soorten. Er moeten humane alternatieven gecreëerd worden die gericht zijn op het helpen van anderen in plaats van anderen te schaden.

Allereerst is er nood aan nieuwe posities/banen en werkgelegenheidssectoren om meer humane banen te creëren. Hierbij spelen twee belangrijke aspecten een rol, namelijk werkplekken die dieren ten goede komen en banen/sectoren die schadelijke industrieën rechtstreeks kunnen vervangen. Werkgebieden waarbij mensen dieren verzorgen, helpen en/of beschermen moeten uitgebreid worden voor het creëren van meer humane banen. Tegelijkertijd is er nood aan beroepen/sectoren die directe alternatieven bieden voor economische activiteiten die dierenleed en sterfte veroorzaken. Dergelijke beroepen kunnen nooit als humaan beschouwd worden voor de dieren en zouden verboden moeten worden (Blattner et al., 2019). Het verlies van banen wordt vaak als argument aangehaald voor behoud van schadelijke industrieën (Coulter, 2017).

Een tweede manier die Coulter (2017) aanhaalt voor het creëren van humane banen, is het verbeteren van bestaand werk. Vakbonden zijn een van de belangrijkste strategieën in het verbeteren van arbeidsomstandigheden. Veel diergerichte werkplekken zijn kleiner en geografisch verspreid. Ook is het minder waarschijnlijk dat deze werkplekken aangesloten zijn bij een vakbond, ongeacht of er dieren aanwezig zijn of niet. Daarnaast zijn de meeste vakbonden 'human-focused'. Hun activiteiten zijn gericht op inspanningen op vlak van mensgerichte werkplekken, hoewel sommige vakbonden medewerkers vertegenwoordigen in sectoren die schade toebrengen aan dieren zoals slachthuizen.

Meer vakbonden zouden werkende dieren serieus moeten nemen, ze moeten aangemoedigd worden om dit te doen. De vakbonden kunnen een belangrijke rol spelen bij de bevordering van 'humane jobs' (Coulter, 2017).

In een toekomst met een meer ethische en duurzame samenleving profiteren dieren van de bevordering van 'humane jobs'. Dit is mogelijk door het elimineren van schade (het gebruik, exploitatie, opsluiting en dood van dieren) of door de uitbreiding/verbetering van menselijke arbeid die gericht is op het verzorgen en beschermen van andere soorten ('species') (Blattner et al., 2019).

3.3 Werkende paarden

Volgens Coulter (2019) worden de mens-paardinteracties benadrukt door twee belangrijke factoren die met elkaar verband houden. Een eerste factor is dat paarden verschillende soorten werk doen voor mensen. Ten tweede halen mensen materieel, sociaal en/of persoonlijk gewin uit het werk verricht door paarden. Hoe mensen het werk van paarden begrijpen, is een complexe kwestie. De percepties van mensen beïnvloeden het leven van de paarden. Coulter (2019) stelt vast dat er nood is aan een nieuwe aanpak om de diversiteit en complexiteit van wat paarden voor ons doen beter te begrijpen. Door het werk van paarden beter te begrijpen, kunnen we de realiteit, ervaringen en bijdragen van paarden ook beter begrijpen. Het tekort aan onderzoek naar het werk van paarden is zeer opmerkelijk (Coulter, 2019).

De afgelopen paar eeuwen werd er aangenomen dat de meeste paarden voor of naast mensen werkten door bijvoorbeeld karren te trekken of door mensen op hun rug te dragen. De kracht en snelheid van paarden waren van groot belang voor het bouwen van huizen en gebouwen, voor de distributie van goederen en diensten, en voor het vervoeren van mensen. Trekpaarden worden sneller gezien als werkpaarden. De details en context beïnvloeden de perceptie van mensen op een opmerkelijke manier. Mensen hebben de neiging om hun eigen vooropgezette ideeën over wat wel en niet behoort tot werk of wat daarmee gepaard gaat, toe te passen als het over dieren gaat (Coulter, 2019).

In de spring- en dressuurcultuur wordt er gesproken over een werkend paard als ze bereden worden. Hierbij ligt de focus op specifieke spiergroepen of oefeningen die het paard fysiek en/of intellectueel aanmoedigen. Deze paarden worden vaker gezien als atleten dan als een werkend paard (Coulter, 2019). Volgens Coulter (2019) hangt het van een aantal factoren af of we de handelingen van paarden als werk zien. Volgens het model van Kandel et al. (2023) kunnen paarden in de sport onder 'co-workers' geplaatst worden. Mensen die in de paardenindustrie politieke steun willen krijgen of hun rol in de economie willen benadrukken, zullen paarden eerder omschrijven als 'job creators'. Als er paarden zijn, moeten er namelijk ook mensen zijn die voor ze zorgen. Dit zorgt voor primaire en aanvullende jobs in de paardensector, zoals hoefsmeden en dierenartsen, waarbij de paarden de rol als 'clients' vervullen (Kandel et al., 2023).

Paardentherapeuten zien paarden eerder als genezers, co-therapeuten of zelfs collega's. Daarnaast kunnen mensen op een zorgzame manier naar paarden verwijzen en zien ze hun paarden als vriend, familie en als hun genezer. Dit type werk van paarden kan zorgwerk ('care work') genoemd worden.

Het vermogen van paarden om een bepaalde energie, stemmingen en stressniveaus te begrijpen, kan ook betekenen dat paarden er vrijwillig voor kiezen om mensen of andere dieren te troosten. Therapiepaarden nemen de rol van 'co-workers' op (Kandel et al., 2023). Paarden kunnen dus met mensen samenwerken, maar de mensen bepalen nog steeds welke activiteiten paarden zullen uitvoeren, wanneer en voor hoe lang. Het is belangrijk dat mensen hun conceptualisering van werk verbreden. Mensen moeten nadenken over hoe paarden werk ervaren en hoe hun formele jobs verbonden zijn met hun hele leven (Coulter, 2019).

3.4 Mens-dierrelaties in organisaties

Op de dag van vandaag vindt er over de hele wereld een verschuiving plaats in de houding van mensen ten opzichte van dieren in verschillende samenlevingen (Shapiro & DeMello, 2010). Mensen zijn de laatste jaren anders gaan denken over dieren en hun rechten. Deze toegenomen maatschappelijke interesse is vooral afkomstig uit de filosofie, geografie en antropologie. Organisatiestudies blijven achter op dit vlak en worden beschuldigd van het faciliteren van de virtuele uitsluiting van het niet-menselijke dier (Shapiro & DeMello, 2010).

De uitdrukking 'niet-menselijk' heeft ook betrekking op niet-bewuste actoren, zoals technologie en machines. De term 'dier' wordt gebruikt om al het niet-menselijke en niet-plantenleven te beschrijven (Connolly & Cullen, 2018).

Management- en organisatiestudies zien de dieren waarmee ze werken eerder als producten of grondstoffen. Dieren en hun bijdragen worden vaak verwaarloosd in management- en organisatiestudies, hoewel de constitutieve basis van management gebaseerd is op de relatie tussen mens en dier. Het woord management werd namelijk afgeleid van het woord manege, een plaats waar paarden getraind worden en waar mensen leren paardrijden. Dieren zijn nooit ver verwijderd van modern management en organisaties (O'Doherty, 2016). De cases uit het onderzoek van Tallberg et al. (2022) tonen aan dat organisatorische processen en beleidsmaatregelen een bureaucratische, gerationaliseerde benadering ondersteunen. Sommige dieren worden in dit soort organisaties gedood als ze worden beschouwd als 'onadopteerbaar' of 'niet in staat om te werken'. Dit houdt antropocentrische attitudes op het niveau van besluitvorming van het management in stand (Tallberg et al., 2022).

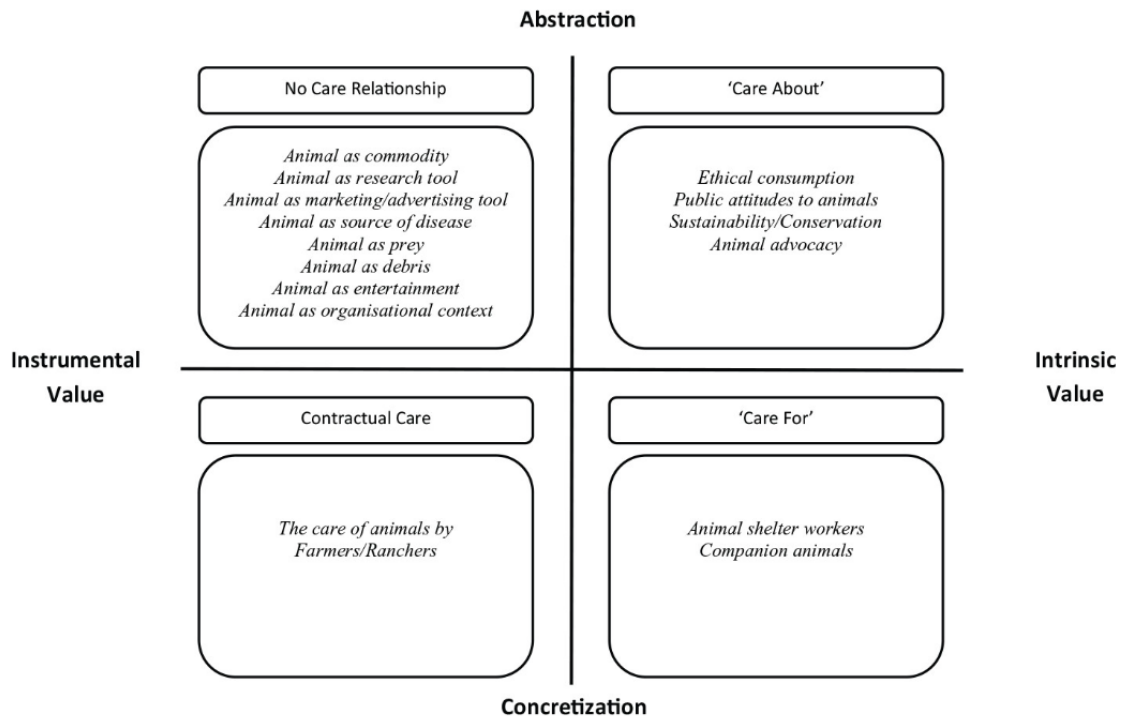
Mensen en dieren creëren samen waarde in verschillende contexten binnen diverse soorten relaties. Een feministisch perspectief biedt de mogelijkheid om te verschuiven van traditioneel management, waarbij de focus ligt op hiërarchieën en controle, naar een management dat meer gericht is op samenwerking, harmonie en open communicatie (Tallberg et al., 2022). Aandacht voor de 'ander' is essentieel binnen de feministische zorgbenadering van dierenethiek. Dit perspectief biedt inzicht om dierenbelangen beter te begrijpen in zowel politieke als economische systemen van onderdrukking (Tallberg et al., 2022).

Welden (2023) introduceerde een nieuw concept omtrent de samenwerking tussen verschillende soorten, namelijk 'multispecies collaboration'. Deze benadering is gebaseerd op solidariteit tussen soorten, waarbij verschillende soorten gemeenschappen vormen en gezamenlijk werken aan gedeelde doelen.

Het opent nieuwe mogelijkheden voor zowel het samenwerken als het leven met de natuur. De samenwerking tussen verschillende soorten kan werk omvatten, maar het kan ook buiten arbeidsstructuren bestaan. De natuur moet niet alleen gewaardeerd worden vanwege haar vermogen om te werken, maar ook vanwege haar vermogen om te leven (Welden, 2023). Huopalainen (2022) benadrukt met haar concept 'feminist dog-writing' de gevolgen met betrekking tot organisatiestudies van het schrijven op een 'andere' manier. De 'feminist dog-writing' vormt een soorten-inclusieve ('species-inclusive') benadering waarmee dominante menselijke perspectieven ter discussie worden gesteld. Deze benadering benadrukt het belang van betrokkenheid en samenwerking met andere dieren. Door op een andere manier te schrijven, kan de mens zich bewuster worden van de actieve rol die andere levende wezens spelen in onze gedeelde wereld (Huopalainen, 2022).

Een manier om de plaats van het niet-menselijke dier in het bedrijf en in het management te bepalen, is de 'ethics of care'-benadering. Via deze benadering kunnen de dieren, de stille stakeholders genoemd, een stem krijgen in organisaties en wordt hun zichtbaarheid vergroot (Sama et al., 2004). Zorgethiek ('ethics of care') richt zich op affectie, compassie en andere vormen van op anderen gerichte positieve gevoelens als sleutel tot morele reflectie. Dit kan wederzijdse voordelen creëren voor belanghebbenden (Tallberg et al., 2022). De zorgethiek kan gezien worden als de meest fundamentele morele waarde waardoor alles mogelijk wordt, inclusief rechtvaardigheid. Deze ethiek kan de manier waarop we naar het politieke en sociale leven kijken veranderen, waardoor levens verbeterd kunnen worden en eerder verwaarloosde kwesties besproken kunnen worden (Held, 2006). Voor organisatiewetenschappers is zorgethiek een unieke manier om de waarde van organisaties te vergroten en om wetenschappers te helpen bij het cultiveren van een positieve verandering. De zorgethiek stelt ons in staat om de effecten van onze verschillende geloofssystemen te onderzoeken (Connolly & Cullen, 2018). Het kan gebruikt worden als een vorm van verzet tegen huidige praktijken (Jacques, 1992).

De zorgethiek is niet enkel beperkt tot menselijke interacties met anderen en kan daarom gebruikt worden om morele vragen rond het gebruik van dieren in organisaties aan te kaarten. In onderstaande figuur schetst het 'ethics of care'-raamwerk de manier waarop dieren worden gezien in de bestaande organisatie- en managementliteratuur (Connolly & Cullen, 2018).

Figuur 15: 'Ethics of care'-raamwerk voor diergerelateerde artikelen (Connolly & Cullen, 2018)

Onder de categorie 'no care relationship' vallen alle situaties waarin de connectie met het dier abstract en afstandelijk is. De connectie wordt enkel gemotiveerd door instrumentele middelen zoals winst. Dieren worden hier als producten, onderzoeksinstrumenten, marketinginstrumenten en entertainment gezien. Er is geen vorm van 'care', want dieren worden puur als een marktmechanisme gezien (Connolly & Cullen, 2018).

De tweede categorie 'care about' erkent dat zorg noodzakelijk is en dat er ook verantwoordelijkheid moet worden genomen. Het nemen van verantwoordelijkheid houdt het toewijzen van geld en middelen in, wat over het algemeen ondernomen wordt door de 'machtigen' in de samenleving. Echter vindt er geen persoonlijke interactie plaats met degenen die de zorg ontvangen. Het echt zorgen voor de dieren wordt over het algemeen uitgevoerd door de 'minder machtigen' in de samenleving, waarvan het werk vaak ondergewaardeerd wordt.

In het algemeen kan zorgen op afstand een aanzienlijke positieve impact hebben op het leven van dieren, ook al is er geen sprake van directe en concrete relaties met de dieren in kwestie. De focus in deze categorie ligt op campagne voeren, ethische consumptie en de publieke houding ten opzichte van dieren die het leven van dieren positief kunnen beïnvloeden, ondanks het feit dat ze in vele situaties nog steeds als handelsartikel fungeren. Daarnaast behoren natuurbeschoud en duurzame ontwikkeling ook tot deze categorie. Dierenwelzijn, natuurbeschoud, menselijk vermaak en winst komen vaak met elkaar in conflict. Hierdoor moeten er oplossingen gevonden worden om een duurzame toekomst tegemoet te gaan (Connolly & Cullen, 2018). Een voorbeeld van belangenbehartiging voor dieren en de positieve veranderingen die in de levens van dieren teweeg kunnen worden gebracht, is het beëindigen van toerisme naar dolfijnen in gevangenschap in Groot-Brittannië (Hughes, 2001).

'Care for' is concreet gericht op het welzijn, de bescherming of de verbetering van degenen waarvoor gezorgd wordt (Noddings, 2003). Hierbij wordt intrinsieke waarde toegekend aan het leven van de verzorgde, in plaats van te zien als een middel om een doel te bereiken. Deze categorie gaat voornamelijk over degenen die een directe relatie hebben met dieren, zoals de eigenaren van gezelschapsdieren of medewerkers van dierenasielen (Connolly & Cullen, 2018).

Directe en concrete relaties met dieren kunnen invloed hebben op beleidsvormingsprocessen in de bredere samenleving. Het kan de perceptie van anderen beïnvloeden hoe dieren gezien moeten worden en hoe men met dieren dient om te gaan. Hoewel deze relaties in het algemeen als gezond en emotioneel voldaan worden beschouwd, bestaat er ook een donkere zijde in dier-mensrelaties. Hierin kunnen zich kwesties van status en controle afspelen (Connolly & Cullen, 2018).

De vierde categorie omvat de 'contractual care'. Deze categorie gaat over degenen die rechtstreeks voor dieren zorgen, maar op een instrumentele basis, zoals boeren of veefokkers. De commercialisering van het dier door middel van landbouw en voedselproductie komt hier sterk naar boven. De nadruk ligt vooral op de klanten, toeleveringsketens, processen en technologie, in plaats van op de boeren en managers die dagelijks direct voor de dieren zorgen. De focus ligt op degenen die verkopen in plaats van degenen die voor de dieren zorgen (Connolly & Cullen, 2018).

Probleemstelling

De paardensector in België is op economisch vlak van zeer groot belang. De paarden uit Vlaamse fokkerijen vertegenwoordigen de wereldtop en maken een waardevol deel uit van de Belgische export (PaardenPunt Vlaanderen, 2023). Ook is de export in sperma en embryo's bezig aan een sterke opmars. Waar vroeger de merries op natuurlijke wijze gedekt werden, wordt er op de dag van vandaag steeds meer gekozen voor kunstmatige inseminatie en embryotransplantaties (PaardenPunt Vlaanderen, 2013).

Het probleem is dat dieren vaak als puur economisch goed worden gezien. Zo worden bijvoorbeeld de paarden uit België die de wereldtop vertegenwoordigen omschreven als waardevolle exportproducten. Dit wijst op een objectivering van de paarden. Daarnaast vergeten mensen vaak dat de paarden in fokkerijen effectief werk verrichten. Huidig onderzoek omtrent werkende dieren is voornamelijk gericht op honden en therapiedieren. Over het werk van paarden als fokdier is nauwelijks iets terug te vinden. Ook volgens Coulter (2019) is het tekort aan onderzoek naar het werk van paarden zeer opmerkelijk.

Het primaire doel van deze thesis is om een diepgaander begrip te ontwikkelen van de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van de paarden in Vlaamse fokkerijen. Dit wordt onderzocht aan de hand van de algemene onderzoeksvraag: 'Wat is de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen?'

Methodologie

1. Posthumanistische etnografie

Etnografie is een intensieve vorm van kwalitatief onderzoek waarbij het perspectief van de ander centraal staat. Etnografisch onderzoek werkt globaal genomen met drie vormen van data, namelijk data uit interviews, observaties en documenten/artefacten (Boele, 2019). Etnografische benaderingen van de studie van het sociale leven zorgen voor rijke en gedetailleerde gegevens die gebruikt kunnen worden voor de studie van de relaties tussen mens en dier (Hamilton & Taylor, 2013). Dieren worden vaak buiten beschouwing gelaten door mensen, vooral wanneer traditionele mensgerichte methoden gebruikt worden om mens-dierrelaties te duiden. Toch kunnen etnografische benaderingen gebruikt worden voor onderzoek naar de interacties/relaties tussen mensen en dieren. Etnografie moet evolueren naar een aanpak die andere soorten, onder andere dieren, als belangrijke sociale actoren betreft in plaats van ze te zien producten of materialen (Hamilton & Taylor, 2017).

Posthumanistische etnografie heeft een emancipatorisch doel waarbij dieren op de voorgrond worden geplaatst zodat ze niet vergeten of als vanzelfsprekend worden beschouwd op de achtergrond van mensenlevens (Hamilton & Taylor, 2017). Posthumanisme heeft verschillende betekenissen, afhankelijk van de geleerde of het vakgebied. In het algemeen betekent dit niet 'na' mensen, maar eerder 'voorbij' mensen. Het gaat over het decentraliseren van de mens als primaire focus en onderwerp van onderzoek (Coulter, 2016). Het posthumanisme blijft grotendeels een theoretisch en filosofisch gegeven. Toch tonen veel wetenschappers die binnen deze paradigma's werken interesse in deze methoden om de doelstellingen ervan empirisch te realiseren. Een uitdaging bij de posthumanistische benadering is het geven van een stem aan dieren. Dieren delen niet dezelfde taal of culturele normen als mensen. Dit betekent echter niet dat we ze niet kunnen leren begrijpen (Hamilton & Taylor, 2017).

2. Dieren een stem geven

Dieren beschikken niet over eenzelfde verbale taal als mensen. Dieren een stem geven betekent dat uitingen van dieren of het effect van deze uitingen beschreven worden (Connolly, 2022). De 'Listening Guide' is een methode die gebruikt kan worden om dieren een stem te geven. Hierbij wordt er niet enkel geluisterd naar wat effectief gezegd is, maar ook naar wat onuitgesproken is. Hetgeen dat gezegd wordt, kan afwijken van hetgeen dat geïmpliceerd wordt. Daarnaast kunnen mensen tegenstrijdige dingen zeggen en heeft niet alles wat gezegd wordt hetzelfde gewicht. Bij deze methode moeten de volgende vier vragen gesteld worden: Wie spreekt en tegen wie? In welk lichaam of fysieke ruimte? Welke verhalen worden verteld over welke relaties? In welke maatschappelijke en culturele kaders? (Gilligan & Eddy, 2017).

De 'Listening Guide' specificeert drie opeenvolgende luisterbeurten. De eerste luisterbeurt 'Listening for the Plot' onderzoekt de kenmerken van het psychologische landschap. Elementen die hierbij aan bod kunnen komen zijn emotionele hotspots, hiaten of breuken in het verhaal, afwezigheid of aanwezigheid van personen, opvallende beelden of metaforen en de grote of kleine thema's in het verhaal. Het doel bij deze eerste luisterbeurt is om beschrijvend en specifiek te zijn. Ook moet de onderzoeker dicht blijven bij wat de spreker zegt en waar mogelijk de woorden van de spreker gebruiken (Gilligan & Eddy, 2017).

De volgende luisterbeurt is 'Listening for the I', waarbij men aandacht besteedt aan de 'ik'-vorm. Door elke zin beginnend met 'ik' op te sommen (met het werkwoord), wordt een 'ik-gedicht' gevormd. Twee regels zijn hierbij van belang. Allereerst moeten alle zinnen gemarkeerd worden die met 'ik' beginnen. Vervolgens moeten deze 'ik'-zinnen in de volgorde genoteerd worden waarin ze voorkomen in het gesprek. Met het opstellen van 'ik'-gedichten kan er ingespeeld worden op onbewuste processen. De laatste luisterbeurt is 'Listening for Contrapuntal Voices'. Hier wordt specifiek aandacht besteed aan de stem van de deelnemer. Het gaat niet over de inhoud of thema's van de gesprekken, maar wel over de kwaliteit of muzikaliteit van de stem. Deze stap is gevoelig voor wat er niet wordt gezegd of voor wat er mogelijk verzwegen wordt. Ook is het in de laatste stap cruciaal om te vertrekken vanuit de onderzoeksvraag en stemmen te identificeren die betrekking hebben op het onderzoek (Gilligan & Eddy, 2017).

De 'Listening Guide' was oorspronkelijk niet bedoeld om te gebruiken in posthumanistisch onderzoek, maar deze methode is er wel geschikt voor. Door de 'Listening Guide' te gebruiken voor het interpreteren van transcripties van interviews kan er gekeken worden hoe mensen, die een zorgrelatie hebben met dieren waarmee ze werken, gebruikmaken van hun zorgzame verbeeldingskracht om een stem te construeren namens de dieren. Deze techniek heeft veel te bieden op vlak van mens-dierinteracties. Het benadrukt het belang van ethisch gedrag doorheen het onderzoeksproces (Connolly, 2022).

3. Dataverzameling

3.1 Semigestructureerde interviews

Om een antwoord te verkrijgen op de algemene onderzoeksvraag: 'Wat is de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van de paarden in Vlaamse fokkerijen?', werd er gekozen voor het afnemen van semigestructureerde interviews. Een semigestructureerd interview maakt voornamelijk gebruik van open vragen. Het is een interview waarin de onderzoeker enkele vragen of thema's heeft voorbereid. De onderzoeker kan de volgorde van de vragen variëren, alsook vragen toevoegen gedurende het interview (Thornhill et al., 2019).

De semigestructureerde interviews werden afgenomen bij tien respondenten uit de Vlaamse paardensector. Al de respondenten kregen op voorhand de nodige informatie over het doel van het onderzoek, de methode en de tijdsduur van het interview. Er werden in totaal negen interviews afgenomen, waaronder een dubbelinterview, met verschillende professionele fokkers of hobbyfokkers in Vlaanderen.

Zeven interviews vonden fysiek plaats en twee interviews vonden online plaats via Google Meet. Het gesprek werd steeds onder toestemming opgenomen. De geluidsopnames werden via Word getranscribeerd, wat het mogelijk maakte om de opname te pauzeren, versnellen en te vertragen. Alle gegevens werden anoniem verwerkt om de privacy van de respondenten te waarborgen.

3.2 Respondentenwerving

Het was geen eenvoudig proces om respondenten te vinden voor het onderzoek in deze thesis. Dit kan te wijten zijn aan de complexiteit van het onderwerp van deze thesis. Via e-mail kwam er weinig respons van Vlaamse fokkerijen. Het telefonische contact verliep dan weer een stuk vlotter. In de tabel hieronder worden alle respondenten weergegeven. De namen worden niet vermeld om de anonimiteit van de respondenten te respecteren.

Tabel 6: Respondententabel

RESPONDENT	LEEFTIJD	OPLEIDING	GESLACHT
Respondent 1	45 jaar	Leerkracht secundair onderwijs	Vrouw
Respondent 2	50 jaar	Elektromechanica en Syntra paardenfokker	Man
Respondent 3	34 jaar	Leerkracht secundair onderwijs	Vrouw
Respondent 4	34 jaar	Verkoop-Vertegenwoordiging	Vrouw
Respondent 5	51 jaar	Secretariaat-Talen en boekhouden	Vrouw
Respondent 6	22 jaar	Economie-Wiskunde en osteopathie paarden	Vrouw
Respondent 7	40 jaar	Economie-Wiskunde en kantoorautomatisering	Vrouw
Respondent 8	54 jaar	Professionele voetballer	Man
Respondent 9	46 jaar	Elektromechanica	Man
Respondent 10	23 jaar	Bedrijfsmanagement	Vrouw

4. Data-analyse

4.1 Codering

De data-analyse vond plaats op basis van de transcripties van de interviews. De codering van de semigestructureerde interviews werd uitgevoerd op basis van de gefundeerde theorie ('grounded theory') van Glaser & Strauss (1967). Allereerst werd een open codering toegepast op de transcripties. Hierbij werden relevante en belangrijke passages gemarkeerd, waar open codes aan toegewezen werden. Vervolgens werden er overkoepelende codes gemaakt door axiaal te coderen. Door middel van de semigestructureerde interviews kwamen dezelfde concepten vaak naar boven in de gesprekken. Hierdoor konden de codes snel geïdentificeerd worden. Bovendien werd er ook gebruikgemaakt van de 'Listening Guide' bij de codering (Gilligan & Eddy, 2017). De 'Listening Guide' maakte het mogelijk om de stem van de paarden naar voren te brengen in de interviews.

Resultaten en discussie

De resultaten en de bijbehorende discussie werden opgesplitst in twee perspectieven, namelijk het mensgerichte en paardgerichte perspectief. Allereerst werd het mensgerichte perspectief uitgewerkt, gevolgd door het paardgerichte perspectief. Het paardgerichte perspectief was specifiek bedoeld om de paarden in het interview een stem te geven en ze naar de voorgrond te plaatsen.

1. Mensgerichte perspectief

1.1 Hobbyfokker versus professionele fokker

Tijdens de semigestructureerde interviews werd de onderscheidende factor tussen hobbyfokkers en professionele fokkers besproken. De meerderheid van de respondenten benadrukte dat hobbyfokkers hun activiteiten met passie en plezier uitvoeren, terwijl professionele fokkers zich eerder zouden richten op het nastreven van financieel gewin. Hobbyfokkers fokken in kleine aantallen, waar professionele fokkers streven naar kwantiteit. Daarnaast zijn professionele fokkers gericht op het verkopen van paarden. Hobbyfokkers zijn dan weer vaak geneigd om de paarden voor zichzelf te houden, ook zijn ze niet primair gericht op verkoop van de paarden.

Respondent 3: "Hobbyfokkers zijn vaak mensen die graag een veulentje fokken en die fokken uit passie. Bij professionele fokkers is dit niet altijd zo. Allee, zeker mezelf, daar zit zeker ook nog een heel groot stuk passie in. Maar ik zie hier ook klanten die wel professioneel fokken, die totaal geen passie hebben en die dat eigenlijk als een financieel plan bekijken. Die zorgen dan wel dat die merrie genoeg krijgt om dat veulen groot te brengen, maar die zijn daar niet met liefde mee bezig. En wij, als verzorgers van de paarden voor die mensen, dan zie je echt grote verschillen tussen mensen die voor hun paarden zorgen en degenen die dat niet doen, en dat is soms wel confronterend. Ik ga niet alle professionele fokkers over dezelfde kam scheren hè, want zelf ben ik ook professionele fokker. Ik kan wel al mijn paarden laten zien en die zien er top uit hè."

Respondent 10: "Ik denk het aantal paarden, alhoewel ik er ook 12 heb haha. Maar wij leven niet van onze paarden, we doen dat puur voor hobby. Wij werken allemaal en het is niet zo dat ik veel paarden verkoop. Wij hebben maximaal een tot twee veulens per jaar en negen van de tien keer houd ik ze zelf, dus dat is ook wel een verschil, denk ik. Allee, als je professioneel bent, dan verkoop je meer natuurlijk."

Respondent 5: "Je kunt wel zeggen: ik heb een bedrijf of geen bedrijf, maar bij mij ligt het daar niet echt dat gevoel. Het ligt eerder aan het aantal veulens wat je fokt, denk ik, en ook of daar echt winst uit gemaakt moet worden. Als hobbyfokker vind ik dat je het voor het plezier doet en je hoopt natuurlijk een goed veulentje te fokken, maar je inzet is heel anders. Ik zeg niet dat een professionele fokker minder met zijn dieren inzet, maar ik denk... wat mij vooral opvalt de laatste tijd, ook qua ruiters en niet alleen qua fokkers, is dat eigenlijk heel veel mensen paarden als winstobjecten zien in plaats van paarden. Voor ja, de dieren die ze zijn en waar je van houdt."

En dan denk ik dat die lijn ook veel bij de fokkers wordt doorgetrokken, omdat het allemaal moet opbrengen. Er zijn er ergens die 7 à 8 veulens per jaar hebben door ICSI of door spoelingen wat ze doen."

Bovenstaande fragmenten tonen aan dat er een verschil in perspectief is op paarden tussen hobbyfokkers en sommige professionele fokkers. Hobbyfokkers fokken voor het plezier en halen er voldoening uit. Sommige professionele fokkers zien paarden meer als winstobjecten en richten zich dan vooral op financiële rendementen. Er wordt benadrukt dat niet alle professionele fokkers dezelfde mate van zorg en aandacht aan hun paarden besteden.

Sommigen zijn zeer toegewijd en zorgen goed voor hun dieren, terwijl anderen minder liefde en zorg geven aan de paarden en hun puur als winstobjecten beschouwen.

Respondent 9: "Wat ik nog altijd het liefste doe, en dat denk ik dat bij vele professionele fokkers die dat echt voor het geldgewin doen dat dat weg is, het mooiste is als je op een zomeravond in de wei kunt gaan lopen tussen de merries en de veulens. Dat is het mooiste, maar dat is passie hè. Door die commercialisatie is dat... er zijn nog heel veel fokkers die dat doen en daarvan genieten denk ik, maar sommigen toch minder denk ik hè. Ik weet sommige fokkers, die zien hun fokproduct niet tot hem drie jaar is hè. Is dat nog een fokker? Dat weet ik niet, dat is een maker denk ik, maar geen fokker meer."

Ook komt duidelijk het probleem naar boven dat paarden vaak nog gezien worden als economisch goed. In het 'ethics of care'-raamwerk kunnen we deze commerciële fokkers plaatsen onder de categorie 'no care relationship'. De paarden worden puur gezien als marktmechanismen, waar winst de belangrijkste drijfveer is. De connectie met de dieren is abstract en afstandelijk (Connolly & Cullen, 2018). De paarden worden gezien als handelswaar ('commodities') waardoor ze worden geobjectiveerd (Kandel et al., 2023). Voor een aantal professionele (commerciële) fokkers kan er vastgesteld worden dat het maximaliseren van de winst diep verweven is met de objectivering van de paarden (Costas & Grey, 2019).

Verder werd aan de respondenten de vraag gesteld of ze het moeilijk vinden om afscheid te nemen van de paarden, bij verkoop bijvoorbeeld. Uit de antwoorden van de respondenten kan er vastgesteld worden dat er op emotioneel vlak ook een onderscheid gemaakt kan worden tussen een hobbyfokker en een professionele fokker.

Respondent 10: "Ja, ik denk dat het logisch is dat het moeilijk is. Zeker als hobbyfokker, omdat je toch een bepaalde emotionele waarde hecht aan het dier. Je hecht je daar sowieso aan en zeker als het diertje bij u geboren is. Elke bevalling is toch uniek en blijft u bij. Dus ik denk dat het sowieso moeilijk is als je echt om uw dieren geeft."

Respondent 1: "Oh, altijd. De 14 dagen voordat ze vertrekken, neem ik daar afstand van. Ik ga die nog wel eten geven, maar dat knuffelen blijft dan achterwege."

Respondent 9: "Dat is bij één veulentje al iets moeilijker dan bij de andere. Oké, ik ben dan zo wel opgegroeid dat je dat ook weet eigenlijk hè, dat het daaraan komt. Natuurlijk, dat is bij alles zo, of ja, als je dat echt met passie doet, is dat soms wel ergens dat je zegt van: die moet ik nu laten gaan. Maar ja, dat is een deel van de fokkerij, denk ik."

En zeker als je daar al wilt van leven, dat is al een groot woord, maar als je dat gewoon wilt laten terugbetalen, dan moet je dat af en toe doen. Want anders ga je er heel veel geld insteken."

Hobbyfokkers lijken over het algemeen meer gehecht te zijn aan hun paarden, omdat ze zelf ook direct instaan voor de verzorging van de paarden. Ze bouwen een emotionele band om met de paarden en bovendien fokken ze hun paarden niet specifiek voor de verkoop. De hobbyfokkers zijn veel in hun vrije tijd met de paarden bezig, naast hun vaste job. Dit maakt dat ze niet leven van de inkomsten van de fokkerij. Een professionele fokker leeft wel van de inkomsten van de fokkerij en is daarom ook meer nuchter in het afscheid nemen van de paarden. Professionele fokkers zien de verkoop van de paarden of veulens als een noodzakelijk onderdeel van de bedrijfsvoering.

Professionele fokkers die erkennen dat zorg voor de paarden noodzakelijk is, maar waarbij de interactie met de dieren beperkt is, kunnen onder de categorie 'care about' geplaatst worden (Connolly & Cullen, 2018). Dit kan van toepassing zijn op situaties waarbij verantwoordelijkheid wordt genomen voor de verzorging van de paarden, maar waarbij de directe interactie met de paarden beperkt blijft, zoals in grote paardenfokkerijen. Hier wordt de zorg voornamelijk uitgevoerd door werknemers en niet door de eigenaren zelf. Fokkers die directe en persoonlijke zorg bieden aan hun paarden, zoals de meeste hobbyfokkers, kunnen geplaatst worden onder de categorie 'care for' (Connolly & Cullen, 2018). In deze categorie wordt er veel belang gehecht aan het welzijn en de bescherming van de paarden.

1.2 Verzorging van de paarden

Op vlak van de verzorging van paarden, wordt het belang van weidegang sterk benadrukt door de respondenten. Vervolgens vinden ze het belangrijk om de paarden op tijd te ontwormen en te laten vaccineren. Het onderhouden van de hoeven speelt ook een belangrijke rol in de verzorging van de paarden. Bovendien is het volgens de respondenten altijd belangrijk om de paarden goed te voeren en supplementen bij te geven indien nodig.

Respondent 1: "Wij vinden weidegang heel belangrijk. Voor de rest zorgen we dat ze netjes ontwormd worden, dat ze vaccinaties op tijd krijgen, de smid op tijd laten komen zodat de hoefjes er altijd netjes uitzien. Ook goed voeren en vitamientjes geven als het nodig is."

Respondent 8: "Het is heel belangrijk dat je ze vooral goed ontwormt. Wij doen dat hier om de drie maanden, dat vind ik heel belangrijk. En vooral het goed voeren en de nodige vitaminen bijgeven, dat is heel belangrijk hè. En ze goed trainen, vooral ze niet overbelasten. Met jonge paarden rustig beginnen trainen, je moet ze sparen hè en echt de tijd geven dat ze uitgroeien."

Respondent 5: "Voor de paarden is het als jong paard belangrijk dat ze gewoon dag en nacht op de wei kunnen staan. Dat doen wij dus ook totdat ze drie zijn. Zelfs in de winter komen ze niet binnen, ze hebben wel een schuilhok. En ik denk dat dat het belangrijkste is. Buiten, beweging en ja, paard zijn. Niet te veel ophokken in kleine stallen, ook 's nachts, laat ze maar buiten. Laat ze maar lopen, laat ze maar spelen, geef ze maar wat ruimte. Natuurlijk met een schuilhok en het voer en zo moet er ook wel zijn."

Daar krijgen ze wel voordroog hooi bij, ze krijgen er hun brok bij. Dus ja, dat vind ik wel een goede manier om een paard op te fokken en ook paard te laten zijn."

Een van de vijf vrijheden van dieren is de vrijheid om normaal gedrag te uiten door voldoende ruimte, goede faciliteiten en gezelschap van soortgenoten te bieden (FAWC, 1993). Door het bieden van weidegang en de mogelijkheid om samen te zijn met soortgenoten, kunnen de paarden natuurlijk gedrag vertonen zoals, grazen, bewegen en sociale interactie met andere paarden. De paarden worden preventief ontwormd, gevaccineerd en bekapt om pijn, ongemak of ziektes te voorkomen. Het correct voeren van paarden en het geven van eventuele supplementen spelen ook een belangrijke rol in de gezondheid en het welzijn van het paard (FAWC, 1993).

Paardenfokkerijen zijn afhankelijk van samenwerkingsverbanden met verschillende professionals en deskundigen, zoals dierenartsen, hoefsmeden en concullega's in paardenfokkerijen. Landbouwers spelen ook een belangrijke rol in het voorzien van hooi, stro en het bemesten of verlenen van weides.

Respondent 7: "Ik werk altijd met dezelfde boeren samen, bijvoorbeeld voor mijn hooi. Dus ik kan altijd tellen op twee boeren waar ik mijn hooi van afneem. Dus dat is gewoon maar bellen en die leveren. Hetzelfde voor mijn strooisel, dat is altijd dezelfde afnemer. De dierenartsen, ik werk samen met twee dierenklinieken, dus die kennen mijn paarden ook. Voor het dekken van de paarden heb ik ook een aparte kliniek, dus dat ik gemakkelijker. Ook waar ze mijn sperma opgeslagen hebben, dat is een aparte instantie. Het is wel fijn dat je altijd dezelfde mensen hebt waar je op kunt terugvallen."

Respondent 5: "Ja, sowieso denk ik wel dat er samenwerkingen met landbouwers zijn, maar goed, de landbouwers zijn ook een ras apart bij manier van spreken. Ze staan ook niet altijd te springen voor paarden of voor stukken grond te verkopen of ter beschikking te stellen. Ja, samenwerking met...? Ik denk dat die paardenwereld toch ook wel vrij gesloten dan weer is. Je blijft meer in die sector zitten. Je zit bij uw dierenarts en bij iemand gelijk [naam paardenfokker], bij een bevallingscentrum."

Samenwerkingsverbanden in de paardenfokkerij spelen een cruciale rol bij het waarborgen van het welzijn van de paarden door te voorzien in hun basisbehoeften. Samen met dierenartsen en hoefsmeden kunnen preventieve maatregelen genomen worden om de fysieke gezondheid en het welzijn van de paarden te beschermen (FAWC, 1993). Betrouwbare samenwerkingen met voerleveranciers en landbouwers zorgen voor consistentie in het voorzien van de basisbehoeften van de paarden. Het verstrekken van kwalitatief voer draagt bij aan de algehele gezondheid en welzijn van de paarden (FAWC, 1993).

1.3 Economische motieven

Bij het bepalen van de economische waarde van paarden zijn de belangrijkste factoren de moederlijnen en de prestaties uit de stammen van de paarden of van het paard zelf. Vooral bij veulens speelt de moederlijn een aanzienlijke rol, doordat het op zo'n jonge leeftijd moeilijk is om ze op andere factoren te beoordelen. Bijkomende factoren die een rol kunnen spelen zijn kwaliteit, uiterlijk (bouw en kleur) en gezondheid.

Respondent 9: "Bij veulentjes, ik zit dan dikwijls in die veilingen hè, bij veulens is het... dat is misschien een straffe uitspraak, maar ik denk dat er tussen de 60 en 70% bepaald wordt uit welke moederstam dat die komen en dat is de waarde. En waarom is dat zo? Dat is zoals ik daarstraks al zei, dat is de cliënt die dat bepaalt. Bij latere leeftijd op 3-jarigen hè, waar ik dan ook inzit, moet ik zeggen is dat minder bepalend. Als je een 3-jarig paard hebt, kun je dat eigenlijk al helemaal beoordelen op hoe dat die uitgegroeid is en hoe dat die springt. Je kunt die vrij laten springen en RX-foto's nemen. Je kunt dat allemaal al, dus je kunt eigenlijk heel veel factoren toch al een beetje gaan bepalen. Terwijl dat bij een veulen veel moeilijker is."

Respondent 10: "De dingen die belangrijk zijn bij de waarde van paarden zijn denk ik de kwaliteit van het paard. Het uiterlijk, ik denk dat sommige mensen ook meer geld geven aan een speciale of unieke kleur. En eventueel de resultaten die dat beest al gehaald heeft en de lijnen die erachter zitten. Als er ergens een heel uniek paard achter zit, ga je daar sowieso meer voor willen betalen dan voor lijnen die u totaal niks zeggen, denk ik."

Respondent 6: "Hoe goed zijn uw moederlijnen? Dat bepaalt echt wel veel. En dan, wij hebben die kleurtjes ook. Die kleurtjes zijn op dit moment heel commercieel. En merries met goede bloedlijnen zullen altijd dure veulens blijven produceren. Dat zie je nu ook in het springen met die ICSI-veulentjes."

Doordat de investeerders een groot belang hechten aan de bloedlijnen, specifiek de moederlijnen, wordt er te veel in dezelfde bloedlijnen gefokt. Op de topmerries werd hierdoor in de afgelopen jaren steeds vaker ICSI toegepast, waarmee een merrie op een jaar tijd meerdere veulens of embryo's kan krijgen.

Respondent 3: "Maar, die mensen die dan zoveel ICSI doen hè, met een investeerder zal ik ze noemen, daar is dus wel heel veel gedoe rond. Maar het is effectief dat de veulens en straks de paarden niet zo sterk zijn. En ik denk nu, die ICSI-paarden, die gaan binnenkort in de sport komen en die gaan niet de kwaliteit hebben wat we eigenlijk de laatste jaren hebben gehad in de Belgische fokkerij. Dus ja, ICSI, waarom dat zo is weet ik niet zeker, maar ik denk dat het vooral is doordat de sterkste zaadcel niet naar uw eikel zwemt, wat in die andere technieken wel gebeurt. De laborant kiest een zaadcel en die kan misschien wel met het oog de snelste en de mooist gevormde zijn, maar dat is daarom niet de beste. Maar dat is nu wel die ene geweest waar toch misschien iets mee scheelde, of waardoor je een veulen hebt dat niet zo sterk is als het veulen dat eigenlijk gemaakt zou geweest zijn als je dat de natuur had laten doen. Ik weet niet zeker waarom, maar ik zie wel dat die ICSI-veulens die hier geboren worden, dat er een verschil mee is. Want die zijn veel vatbaarder voor van alles en nog wat."

Respondent 5: "Ik heb dan met [naam fokker] eens gebabbeld en hij zei ook: ja, ICSI-veulens, daar moeten we er heel veel gewoon laten inslapen als ze geboren worden. Die gewoon een been missen of geen ogen hebben of van die dingen allemaal. Of gewoon zo zwak zijn of kromme pootjes hebben of zo, dus ja..."

Wanneer fokkers zich te veel toespitsen op bepaalde bloedlijnen vanwege het economische belang, kan dit leiden tot inteelt en een gebrek aan genetische diversiteit. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de gezondheid en het welzijn van de paarden op lange termijn. Bij ICSI zwemt de sterkste zaadcel niet naar de eicel, wat bij natuurlijke selectie wel gebeurt. De laborant kiest namelijk zelf een zaadcel uit, die misschien oorspronkelijk de eicel niet zou bevruchten. Hierdoor kunnen er ook complicaties plaatsvinden op vlak van gezondheid en welzijn voor de paarden. Respondent 3 wijst op gezondheidsproblemen bij ICSI-veulens. ICSI-veulens zijn uit haar ervaring minder sterk en veel vatbaarder voor ziekten. Respondent 5 geeft aan dat sommige ICSI-veulens geboren worden met afwijkingen of misvormingen, zoals ontbrekende ledematen of oogafwijkingen. Dit duidt op potentiële risico's voor de ontwikkeling en gezondheid van de veulens die voortkomen uit het gebruik van ICSI als voortplantingstechniek.

Zoals in de literatuurstudie besproken, biedt het vijfdomenmodel van welzijnsbeoordeling een belangrijk model voor het evalueren van dierenwelzijn. Het derde domein, gezondheid, richt zich op de fysieke gezondheid van dieren (Mellor et al., 2020). Een goede gezondheid is essentieel voor het welzijn van de paarden, maar het fokken met inteelt en het gebruik van ICSI kan leiden tot een verhoogd risico op afwijkingen en aandoeningen, wat de gezondheid en dus het welzijn van de paarden kan aantasten.

1.4 Voortplantingstechnieken

Kunstmatige inseminatie (KI) is de voortplantingstechniek die het meest gebruikt wordt bij de respondenten. Maar liefst negen van de tien respondenten passen KI toe op hun merries. Naast KI maken vier respondenten ook gebruik van embryotransplantaties. Er zijn slechts twee respondenten die gebruikmaken of gebruik hebben gemaakt van ICSI. Respondent 10 maakt als enige gebruik van natuurlijke dekking, omdat het moeilijk is om andere voortplantingstechnieken toe te passen op miniatuurpaarden.

Respondent 9: "Ik heb merries die ik gewoon zelf laat dragen via KI. We doen ook embryotransfers en ICSI. Oké, dat heb ik net allemaal uitgelegd, die dingen van ICSI en hoe ik daar tegenover sta. Ik vind die techniek van ICSI om even kort samen te vatten door sommige mensen misbruikt als geldgewin. Maar ik vind het wel een schone techniek die je op sommige momenten wel kunt gebruiken hè. Dus ik zou dat gebruiken in zekere zin, maar in beperkte mate."

Respondent 6: "Alleen KI en embryo's spoelen. ICSI doen wij niet omdat ik daar niet zo voor ben, dat is gewoon persoonlijke overtuiging. Het verschil tussen ICSI en ET, ja, bij ICSI heb je meer kapitaal nodig, maar je hebt ook meer kans op meerdere embryo's. Dat is gewoon het punt, maar ICSI is gewoon véél intensiever voor de merrie hè, er zijn merries die er echt niet goed van worden."

Respondent 10: "Ja, bij ons is het eigenlijk altijd natuurlijke dekking. Ook zoals ik al gezegd heb, ze zijn heel klein en ze zijn smal vanachter. Het is al heel moeilijk om te kijken of ze drachtig zijn. Er zijn maar een paar dierenartsen die erin kunnen. Dus de rest van de technieken is eigenlijk moeilijk bij ons."

Over het algemeen tonen zowel de literatuurstudie als de interviews aan dat KI de meest voorkomende voortplantingsmethode is in de Vlaamse paardenfokkerijen, gevolgd door embryotransplantaties. Vervolgens kende ICSI in de afgelopen jaren een sterke stijging, vooral bij de springpaarden. Natuurlijke dekking komt zelden nog voor bij de spring- of dressuurpaarden. Bij pony's, miniatuurpaarden of trekpaarden wordt er wel nog gebruikgemaakt van natuurlijke dekking (PaardenPunt Vlaanderen, 2013; Departement Landbouw en Visserij, 2022).

Het feit dat natuurlijke dekking bij de sportpaarden niet meer zo vaak voorkomt, kan te wijten zijn aan economische motieven. Bij een natuurlijke dekking krijgt de merrie één veulen, maar door spermawinning via een fantoom (dummy-merrie) kan het sperma van de hengst verdeeld worden in meerdere dosissen. Hierdoor kunnen er meerdere merries met één dekking bevrucht worden (van Gulik, 2023).

Respondent 5: "Van één spermadosis gaan ze, ik zeg maar, vijf, zes of tien merries dekken. Dat wordt verdund, daar worden producten bijgedaan om dat te verdunnen. Dan krijg je rietjes wat je mag halen of wat ze u dan brengen om te insemineren. En dat economische belang, ja, dat is heel groot. Als je met één dekking tien merries kunt bevruchten, of je kunt met één dekking één merrie bevruchten."

Hetzelfde kan er vastgesteld worden voor OPU en ICSI. Door deze technieken kunnen meerdere eicellen verzameld en bevrucht worden, waardoor er meerdere embryo's verkregen kunnen worden in één OPU- en ICSI-sessie (UGent, 2021).

De respondenten geven aan dat ICSI oorspronkelijk bedoeld is voor 'bovengemiddelde' merries die moeilijk of niet drachtig geraken, of om van oudere merries nog een veulen te verkrijgen. Echter wordt er door sommige professionele (commerciële) fokkers misbruik van gemaakt.

Respondent 3: "Die techniek dient om eigenlijk uw oude merrie nog veulentjes te kunnen laten geven. Daar is eigenlijk die OPU en ICSI voor ontwikkeld. Maar dat werd de afgelopen jaren misbruikt door sommige professionele fokkers. Die dachten: als ik tien van die veulens heb, dan heb ik ook 10 keer dat geld. En zo is die ICSI eigenlijk geëvolueerd."

Respondent 4: "ICSI, vreselijk. Ik vind dat het vreselijkste wat er bestaat. Daar is niks meer natuurlijk aan. Er is ook niks meer gepassioneerd aan. Want als je dan spreekt over gepassioneerde fokkers, dat zijn ze niet hè. Ik kan snappen dat je dat misschien eens een keer wilt proberen met een merrie die echt fenomenaal goed is en heel moeilijk of toch niet drachtig geraakt. ICSI, ik vind het maakt de hele fokkerij kapot. De hele fokkerij, de verkoop, de veilingen... De laatste Zangersheide-veiling waren 26 van de 28 geveilde veulens ICSI."

De respondenten uiten hun bezorgdheid dat het gebruik van OPU en ICSI de passie en de natuurlijke aspecten van de fokkerij ondermijnt. Alsook brengt dit het welzijn van de merries in gevaar doordat OPU een zeer intensieve en vaak ook pijnlijke procedure is.

De fokpaarden kunnen geplaatst worden onder de categorie metabolische arbeid, omdat ze biologische processen van hun lichaam gebruiken om waarde te produceren voor de menselijke samenleving (Barua, 2018).

In het geval van fokpaarden gaat het om het voortbrengen van nakomelingen die kunnen worden verhandeld als handelswaar, zoals veulens en embryo's. Deze reproductieve arbeid van fokpaarden draagt direct bij aan de economische waarde van de paardensector.

Verder bleek uit de gesprekken met de respondenten dat er geen specifieke richtlijnen of voorwaarden bestaan rond de voortplantingstechnieken in de paardensector. Er zijn geen expliciete regels die bepalen hoe vaak een merrie gedekt mag worden, hoeveel embryo's er uit een merrie gespoeld mogen worden of hoe vaak een OPU/ICSI toegepast mag worden op een merrie.

Respondent 5: "Nee, totaal niet. Iedereen doet maar op en doet wat die wil. Dus daar zijn totaal geen richtlijnen voor. Er zijn geen normen of regels die bepalen wat mag of niet mag. Je mag spoelen, tien merries insemineren, 100 eitjes aftappen... Dat maakt allemaal niet uit, er is geen controle."

Respondent 7: "Nee, dat is volledig vrij te kiezen. Vroeger was dat wel beperkt, maar die tijden zijn voorbij."

Respondent 4: "Goh nee, dat denk ik niet. Ik denk dat je zelf een klein beetje moet kijken qua dracht tot welke leeftijd je kunt blijven doorgaan. Allee, je moet ook een beetje realistisch zijn. Als je alle jaren zwanger bent, ik wil niet weten hoe uw lichaam ervan afziet."

De respondenten geven aan dat fokkers in principe vrij zijn om de verschillende voortplantingstechnieken onbeperkt toe te passen, wat kan resulteren in overmatige exploitatie van de merries zonder adequate aandacht voor hun welzijn. Respondent 7 bevestigt dat vroegere beperkingen zijn verdwenen. Dit kan suggereren dat de huidige fokkerijen meer gericht zijn op economische efficiëntie dan op het welzijn van de paarden. Respondent 4 spreekt over de noodzaak van realistisch en verantwoordelijk handelen, maar erkent impliciet dat dit niet altijd wordt nageleefd. Bovendien wijst respondent 5 op de totale afwezigheid van controle, waardoor fokkers onbegrensd kunnen handelen zonder rekening te hoeven houden met ethische overwegingen.

Opnieuw illustreren bovenstaande fragmenten duidelijk de spanning tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen. Het ontbreken van regulering kan leiden tot situaties waarin het economisch voordeel primeert boven het welzijn van de paarden. Dit benadrukt de dringende behoefte aan beleidsinterventies en regulering om een evenwicht te vinden tussen economische doelen en het welzijn van fokpaarden.

Het principe van 'humane jobs' van Coulter (2017) biedt een raamwerk om de huidige praktijken in de Vlaamse paardenfokkerijen te herzien en te verbeteren. Volgens Coulter (2017) kan het werk van fokdieren nooit als humaan beschouwd worden, gezien het inherent uitbuitende karakter ervan. Echter, de term 'humane jobs' blijft relevant, aangezien het werk van fokpaarden niet meteen zal verdwijnen. Het is daarom van groot belang om naar manieren te zoeken die deze vormen van arbeid verbeteren. Door richtlijnen te implementeren, vakbonden (stamboeken) te betrekken en de bewustwording in de samenleving te vergroten, kan de sector zowel economisch duurzaam als ethisch verantwoord worden gemaakt. Dit zou niet alleen het welzijn van de fokpaarden verbeteren, maar ook bijdragen aan een meer rechtvaardige en solidaire samenleving (Coulter, 2017).

2. Paardgerichte perspectief

Voor het paardgerichte perspectief werd de 'Listening Guide' toegepast op enkele fragmenten uit de interviews (Gilligan & Eddy, 2017; Connolly, 2022).

2.1 Eerste luisterronde

Door de interviews opnieuw te beluisteren, werden de stemmen van de respondenten en de gesprekken weer opgefrist. In het algemeen verliepen de interviews rustig en ontspannen. Iedereen voelde zich op zijn/haar gemak, waardoor er open en eerlijk op de vragen werd geantwoord. Ze deden allemaal de moeite om de verschillende topics in de interviews zo goed mogelijk toe te lichten. Tijdens de eerste luisterronde werden relevante thema's, gevoelens en ideeën gemarkeerd in de transcripties. Deze passages werden samen met de paginanummers genoteerd, om deze bij de volgende luisterrondes te gebruiken. Het viel op dat het gebruik van OPU en ICSI als voortplantingstechniek een gevoelig onderwerp is bij de paardenfokkers.

2.2 Tweede luisterronde

Om de paarden een stem te geven, werden er op basis van de 'Listening Guide' van Gilligan & Eddy (2017) ook stemgedichten opgemaakt voor de paarden zelf. Dit werd gedaan door telkens te benadrukken in de tekst wanneer de deelnemer 'stem gaf' aan het paard door letterlijk voor hen te spreken, waardoor subjectiviteit, voorkeuren en overtuigingen aan hen werden toegeschreven (Regan, 2004).

In passages waar de respondent zowel zijn/haar eigen 'ik' als het paard een stem gaf, tonen deze gedichten de interactie tussen de twee stemmen (Connolly, 2022). Dit wijst op het ontwikkelen van de stem van dieren als een middel om empathie te tonen, wat nodig is wanneer we pleiten voor de belangen van dieren en 'spreken voor' dieren, in plaats van 'spreken over' dieren of hun aanwezigheid in onze sociale omgeving te negeren (Hamilton & Taylor, 2013). De stemgedichten van het paard worden parallel opgeschreven aan de ik-gedichten en worden in de juiste volgorde geplaatst.

*Respondent 1: "Toen riepen ze hem inderdaad als kampioensveulen af en ik ben beginnen huilen, gewoon omdat hij er niet bij was. Je maakt dat dan eens een keer mee en dan is hij op vakantie. Het straffe van al was, het was 35 graden toen. **De merrie wou niet meer eten**, ik had zoiets van: we kunnen niet meer naar binnen. Maar dan hebben we ze er uiteindelijk toch door gekregen. Daar is een foto van hem met mij en de merrie gemaakt bij de ereronde. We moesten dan eerst een stuk lopen en **hij veegt daar op een gegeven moment los op de merrie** en dan stoppen we met rennen en **dan kwam hij langs mij lopen**. **Hij kwam echt helemaal tegen mij aan** en ik pak hem onder mijn arm vast en daar hebben ze dan een foto van gemaakt."*

Ik-gedicht:

Ik ben beginnen huilen

Ik had zoiets van

Ik pak hem onder mijn arm vast

Stemgedicht paard:

De merrie wou niet meer eten

Hij veegt daar

Kwam hij langs mij lopen

Hij kwam echt helemaal tegen mij aan

Dit fragment toont aan dat respondent 1 een emotionele band heeft met haar paarden. Ze deelt haar zorgen over de gezondheid van de merrie. De manier waarop het veulen helemaal tegen haar aan kwam lopen en hoe ze het veulen onder haar arm vastpakte, geeft mooi de interactie weer tussen de twee stemmen. Door deze gebeurtenis te delen, brengt respondent 1 het perspectief van haar paarden naar voren. Dit draagt bij aan het tonen van empathie voor haar paarden door ook de ervaringen van de paarden te benadrukken.

2.3 Derde luisterronde

Deze luisterronde was gebaseerd op de onderzoeksvraag, namelijk: 'Wat is de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van paarden in Vlaamse fokkerijen?' Tijdens deze luisterronde werd er bestudeerd hoe deze link narratief geconstrueerd werd. Hiervoor werd ook een ik-gedicht en een stemgedicht voor het paard opgesteld.

*Respondent 7: "Ik vind dat de fokpaarden evenveel waardering verdienen als de sportpaarden, want uiteindelijk moeten die er wel voor zorgen dat de volgende generatie sportpaarden er komen. Want ik heb nu een draagmerrie gehuurd en ik merkte dat **ze daarvoor niet veel liefde heeft gekend**. Dus ja, ik heb iemand die dus een beetje vrijwillig komt knuffelen met de paarden. En ook een beetje uit tijdsgebrek heb ik dat ook voor veulens en voor de jonge paarden. En ik vind dat wel heel belangrijk dat die paarden evenveel aandacht krijgen als de sportpaarden. Ik denk dat... veel van die fokmerries zie je in grote getallen gewoon op de weides. Toen ik ze ging halen, vroeg ik de naam van dat paard en **ze had een nummer. Terwijl ze in haar paspoort wel een effectieve naam heeft**. Ik vind dat heel erg voor die paarden dat die maar als een nummer aanzien worden. **Bij ons noemt ze [naam paard] gelijk in haar paspoortje, maar daar was dat nummer 734 dat ik moest gaan ophalen.** Ja, ik vond dat heel erg. En **bij ons wordt ze geborsteld** en ik had dan gevraagd als ik ze ook een beetje mag toiletteren. Dat je er wat mee bezig zijt. Mogen die manen geknipt, staart geknipt? Ik vind dat wel, ja, fijn voor die paarden als die ook aandacht krijgen en een borstelbeurt krijgen. En de hoeven, oké, dat is uiteraard... die hoeven moeten uiteindelijk gedaan worden. Maar ik vind dat toch wel, ja, het minste wat ik voor die paarden kan terugdoen. **Uiteindelijk zorgen ze wel voor de volgende generatie van uw paarden hè.**"*

Ik-gedicht:

Ik vind dat

Ik heb nu

Ik heb iemand

Uit tijdsgebrek heb ik dat ook

Ik vind dat wel heel belangrijk

Ik denk dat

Ik vroeg de naam van dat paard

Ik vind dat heel erg

Ik vond dat heel erg

Ik had dan gevraagd

Ik vind dat wel fijn

Ik vind dat toch wel het minste

Stemgedicht paard:

Ze heeft daarvoor niet veel liefde gekend

Ze had een nummer

Terwijl ze in haar paspoort wel een effectieve naam heeft

Bij ons noemt ze [naam paard]

Bij ons wordt ze geborsteld

Uiteindelijk zorgen ze wel voor de volgende generatie

In bovenstaande fragment benadrukt respondent 7 het belang van het waarderen van fokpaarden, omdat zij uiteindelijk de volgende generatie sportpaarden voortbrengen. Ze deelt haar ervaring met het huren van een draagmerrie en ze vertelt dat deze merrie weinig liefde heeft gekend. Dit toont aan dat sommige fokpaarden mogelijk niet dezelfde zorg en aandacht krijgen als sportpaarden.

Respondent 7 uit haar bezorgdheid over het feit dat fokmerries op sommige plaatsen gezien worden als nummers, wat kan worden toegeschreven aan economische overwegingen. Ook erkent ze dat de fokpaarden essentieel zijn voor het voortbestaan van haar eigen paardenfokkerij. Ze ziet het als haar verantwoordelijkheid om goed voor hen te zorgen en hen de aandacht te geven die ze verdienen.

Het geven van een nummer aan de merries, wijst op een objectivering van fokdieren. Dit toont aan dat dieren nog steeds vaak als objecten 'commodities' worden gezien, zoals besproken in de literatuurstudie bij de typologie van rollen van dieren in organisaties (Kandel et al., 2023).

In onderstaande fragmenten wordt de inkijk in het interpretatieproces naar het geven van een stem aan de paarden verduidelijkt. Allereerst werd de stem van het paard in het **vet** aangeduid. Vervolgens werden stukken tekst **gemarkeerd** om de ingebeelde gedachteprocessen te benadrukken die leiden tot het praten van het paard. Tot slot werd een deel van de tekst onderlijnd om de lichamelijke bewegingen van de paarden te benadrukken (Connolly, 2022).

*Respondent 4: "Weet je, het hangt ervan af ook. In mijn vriendenkring over het algemeen, de mensen met common sense en degenen die weten hoe het hele proces te werk gaat, die zijn er ook helemaal geen fan van. Maar je merkt dat mensen meestal niet weten wat er gebeurt bij ICSI. Als ik dan zeg van: **je beseft toch dat daar al merries aan overleden zijn hè van die procedure?** Dan zeggen ze van 'oh echt?'. Ja, oh echt. Hoe zou je het vinden als ze met een hand uw gat ingaan? Ze pakken om het dan cru te zeggen uw eileider, die houden ze tegen uw buikwand aan en ze prikken daar met een serieuze naald in en ze plukken alles leeg wat er in uw eileiders zit. En dat allemaal onder volledige narcose, alleen onder staande narcose. En dan wordt er van u verwacht dat je volgende week nog 1m60 gaat lopen? Ja, zo werkt dat om het dan maar lekker cru uit te leggen. Het verbaast mij ook dat het vooral mannen zijn die achter ICSI staan. Die hebben geen idee hoe uw hormonen in uw kop volledig op hol kunnen slaan door zo'n procedures toe te passen. ET ben ik ook heel voorzichtig mee. Ik dacht, dat is nog een natuurlijke selectie, maar ergens pleeg je bij de huidige merrie ook een abortus. Dus ook dan zijn uw hormonen aan het gaan en aan het gieren. Daar moet je toch ook wel voorzichtig mee zijn. Het kan goed zijn dat je uw merrie eveneens een half jaar kwijt bent hè."*

Uit dit fragment kan er ook een link gelegd worden tussen het welzijn en het economisch belang van fokpaarden. Respondent 4 benadrukt het pijnlijke aspect van de ICSI-procedure voor de merrie. Ze wijst erop dat veel mensen niet op de hoogte zijn van de risico's en het ongemak voor de merrie door het gebruik van ICSI als voortplantingstechniek. Ze benadrukt de mogelijke gevolgen van ICSI, zoals merries die door ICSI overlijden of dat de hormonen van de merries helemaal op hol slaan. Ze gebruikt krachtige taal om mensen bewust te maken van de realiteit van een ICSI-procedure en om mensen aan te moedigen om empathie te tonen voor de merries. Dit fragment impliceert dat het economisch belang van het fokken van waardevolle veulens kan leiden tot het negeren van het welzijn van de merries, die vaak lijden onder deze ingrijpende procedures.

*Respondent 3: "En eigenlijk ook als je uw merrie heel graag ziet, ga je geen OPU laten doen, **omdat dat pijnlijk is voor de merries**. Er zijn verschillende priktechnieken en natuurlijk zeggen die mensen van het centrum: oh, maar dat is niet erg, die merries vinden dat niet erg of dat doet maar een beetje pijn. En de ene merrie heeft er inderdaad ook maar een beetje pijn bij en een andere merrie heeft er veel pijn van. **Er zijn ook merries die daarvan sterven, dat er een infectie opkomt en ja, een heel gedoe**. Dus alleen, dat is wel een moeilijke. Ik moet zeggen, we hebben het zelf eigenlijk nooit gedaan. Tot eigenlijk... ik heb de reservering nu gemaakt en maandag gaan wij dus eigenlijk zelf ook een OPU doen. Laten doen hè uiteraard. Omdat ik vind... die techniek dient om eigenlijk uw oude merrie nog veulentjes te kunnen laten geven. Daar is eigenlijk die OPU en ICSI voor ontwikkeld."*

Maar in mijn geval vind ik nu ook, dat is een oude merrie van 25 - 26 jaar, die kan amper nog lopen, maar dat is een topmerrie qua lijn. Allee, die heeft een nakomeling die in Amerika 1m60 springt, dus daar is wel veel vraag naar. Dus ja, ik denk daar voor een stuk misschien economisch in, maar langs de andere kant weet ik dat die merrie niet meer heel lang gaat leven. Door die OPU kan ik nu wel een aantal embryo's in de diepvries steken, maar dat moet dan allemaal nog lukken hè. Dus ja, op dat vlak heb ik zoiets van: we gaan het toch proberen. Maar ik voel mij langs de ene kant ook heel erg schuldig, want ik weet natuurlijk niet hoeveel pijn dat gaat doen voor die merrie. We gaan wel op voorhand pijnstilling geven en dergelijke, dus hopelijk valt dat mee, maar we weten dat nog niet."

Respondent 3 geeft de fokmerries een stem door mogelijke pijn, ongemakken en gevolgen van een Ovum Pick Up (OPU), de eerste stap bij ICSI, te benadrukken. Ze beschrijft het conflict tussen enerzijds het economisch belang van het voortzetten van de bloedlijn van haar oude topmerrie via ICSI en anderzijds haar persoonlijke zorgen omtrent het welzijn van haar merrie. Respondent 3 ervaart ICSI enkel als een techniek om oude merries nog veulens te kunnen laten krijgen. Hierdoor heeft ze het toch overwogen om een ICSI-procedure in te plannen voor haar merrie, maar ze ervaart gevoelens van schuld tegenover haar merrie over het ondergaan van de procedure.

*Respondent 10: "In Frankrijk is er bijvoorbeeld in de minipaarden een trainer, die heeft ieniemienie stalletjes waar dat het paard net in kan draaien en liggen. En dat vind ik niet echt het welzijn van het paard. Allee, je traint paarden en ik snap dat je er zoveel mogelijk wilt en daar uw geld uithaalt, maar je moet ook denken aan de paarden zelf, vind ik. Uw paard moet buiten kunnen en moet zich kunnen bewegen, want anders heeft dat geen leven of zo. En ik vind, **een paard kiest er niet voor om bij u te leven. Je kiest er zelf voor om dat paard bij u te hebben**, dus dan vind ik ook dat je ervoor moet zorgen op een correcte manier."*

*Respondent 5: "Maar ICSI, ik denk als de samenleving ICSI... dan gaat het niet alleen over ICSI, maar over alles wat gebeurt binnen de paardensport. Ik sta er ook niet echt achter, nee. Want ik zit nu ook een beetje in de dressuurwereld, ja, dat is schandalig. **Het is rampzalig wat daar gebeurt allemaal hè, dat wil je gewoon niet weten**. Dat wil je gewoon niet zien, dat is absurd. **Dan kom je weer terug op het feit van: het zijn objecten en ze moeten opbrengen**, ja. Dus dat vind ik heel erg, want ik heb dan mijn dressuurpaard gekocht en je merkte dat hij echt wel heel fel mishandeld geweest is hè. Hier loopt die op de wei en moet die niet te veel doen en hier is alles super. Allee, de paarden hebben het hier top hoor. Want we zijn echt amateurs, maar ja, **de paardensport draait om geld en draait om opbrengsten en niet meer om de liefde voor het paard**. En je merkt het ook bij de jumpings en bij de dressuurwedstrijden, zeker op regionaal niveau, dat er ook minder ruiters zijn. De amateurruiters vallen echt af, omdat het meer en meer een elitesport aan het worden is."*

De fragmenten tonen een duidelijke spanning aan tussen het economisch belang en het welzijn van de paarden in de paardenfokkerijen, maar ook in de paardensport in het algemeen. Op basis van bovenstaande fragmenten worden drie van de vijf vrijheden uit het Brambell-rapport duidelijk geschonden (FAWC, 1993). Allereerst wordt de vrijheid om normaal gedrag te uiten geschonden.

In het eerste fragment wordt beschreven hoe paarden gehouden worden in veel te kleine stallen, waarin ze zich nauwelijks kunnen bewegen. De beperkte bewegingsmogelijkheden schaden het welzijn van de paarden. Vervolgens wordt de vrijheid van ongemak geschonden doordat de paarden verblijven in een ongeschikte omgeving, zoals respondent 10 aangeeft. Tot slot wordt de vrijheid van angst en leed geschonden. Het tweede fragment wijst op mishandeling binnen de paardensport, specifiek in de dressuur, waardoor paarden fysiek en mentaal afzien. Dit zorgt voor angst en pijn voor de paarden, wat ingaat tegen hun vrijheid van angst en leed (FAWC, 1993).

Kortom, via de 'Listening Guide' wordt er gepleit voor een heroverweging van de manier waarop fokpaarden en paarden in het algemeen behandeld worden. Er is nood aan een meer ethische en welzijnsgerichte benadering in de paardensector, waarbij het welzijn van de paarden een centrale rol speelt. De paarden moeten niet alleen gewaardeerd worden vanwege het werk dat ze leveren, maar ook vanwege hun vermogen om te leven en om dus gewoon paard te kunnen zijn (Welden, 2023).

Conclusie en aanbevelingen

1. Conclusie

Dit onderzoek richtte zich op de rol van paarden uit Vlaamse fokkerijen in de Belgische economie. Paarden uit Vlaamse paardenfokkerijen behoren tot de wereldtop en vormen een waardevol onderdeel van de Belgische export. Echter worden deze paarden vaak als producten gezien, wat wijst op een objectivering door de mens. Daarnaast wordt er geen rekening gehouden met het feit dat fokpaarden effectief werk verrichten. Het doel van deze thesis was dan ook om meer inzicht te verkrijgen in de relatie tussen het economisch belang en het welzijn van de paarden in Vlaamse fokkerijen.

Het maatschappelijk belang van deze thesis ligt in het streven naar het geven van een stem aan de fokpaarden en het vergroten van hun zichtbaarheid. Dieren en de bijdragen die ze aan onze samenleving leveren, worden vaak verwaarloosd in traditionele management- en organisatiestudies. Huidig onderzoek biedt nauwelijks aandacht voor het werk van paarden als fokdieren. De innovatieve kracht van dit onderzoek komt sterk naar voren in de toepassing van de 'Listening Guide' op de transcripties van de semigestructureerde interviews. De 'Listening Guide', als onderdeel van posthumanistische etnografie, gaf de fokpaarden een stem. Hierdoor werden de resultaten en discussie opgesplitst in twee onderdelen, namelijk het mensgerichte en het paardgerichte perspectief. Dit bood een vernieuwende aanpak om zowel het welzijn van de fokpaarden als hun economisch belang in beschouwing te nemen, waardoor deze twee vaak gescheiden aspecten gecombineerd werden. Bovendien zorgt dit onderzoek voor een holistisch beeld van de paardensector, doordat het welzijn van de paarden niet over het hoofd wordt gezien in economische discussies.

Op basis van dit onderzoek werd het duidelijk dat er effectief een sterke relatie bestaat tussen het welzijn en het economisch belang van paarden in Vlaamse paardenfokkerijen. De fokpaarden worden nog steeds vaak gezien als marktmechanismen, waar winst de belangrijkste drijfveer is. Voor de commerciële fokkers kan er vastgesteld worden dat het maximaliseren van de winst diep verweven is met de objectivering van de paarden. Door het streven naar winstmaximalisatie wordt het economisch belang boven het welzijn van de fokpaarden geplaatst. De nadruk op economisch gewin bij de commerciële fokkers brengt verschillende risico's met zich mee voor het welzijn van de paarden, zoals overmatige exploitatie van merries, inteelt en gezondheidsproblemen.

Ovum Pick Up (OPU) en Intracytoplasmatische Sperma-Injectie (ICSI) zijn technieken die door de commerciële fokkers misbruikt worden om het aantal embryo's/veulens uit een merrie te maximaliseren. De merries worden excessief uitgebuit ten voordele van de handel, doordat de grote investeerders in de paardensector vooral oog hebben op moederlijnen die effectief gepresteerd hebben in de topsport. Er zijn merries die enorm afzien of zelfs sterven door een OPU-sessie, en toch blijven de commerciële fokkers met deze techniek doorgaan.

Ook voor het welzijn van de veulens vormt ICSI een bedreiging. ICSI-veulens zijn veel vatbaarder voor ziektes en ze worden soms geboren met afwijkingen of misvormingen, zoals ontbrekende ledematen of oogafwijkingen. Uit de resultaten, en vooral uit de gesprekken met de hobbyfokkers, blijkt dat commerciële fokkers terughoudend staan tegenover wetenschappelijk bewijs over de nadelige gevolgen van OPU en ICSI.

Vervolgens zal, door sterk te fokken met bepaalde merrielijnen, de exclusiviteit verdwijnen waar de Vlaamse fokkerij juist zo bekend voor is. Er wordt te veel gefokt binnen dezelfde bloedlijnen, waardoor er veel aan inteelt wordt gedaan. Het fokken met inteelt kan leiden tot een verhoogd risico op afwijkingen en aandoeningen, wat de algehele gezondheid en dus het welzijn van de paarden kan aantasten.

2. Aanbevelingen

Een eerste aanbeveling is dat er in de paardensector initiatieven genomen moeten worden om van het idee af te stappen dat enkel paarden uit topmerriestammen kunnen presteren in de paardensport. Er moet meer gekeken worden naar andere factoren, zoals de kwaliteit en gezondheid van het paard. Daarnaast bestaan er momenteel veel te weinig richtlijnen omtrent het fokken van paarden. De stamboeken zouden een limiet moeten hanteren op het aantal geboren veulens per jaar per merrie via OPU en ICSI, om het welzijn van de paarden te waarborgen. Een totaalverbod lijkt echter onrealistisch, omdat het moeilijk wordt om dit universeel toe te passen. Daarnaast zien bepaalde fokkers OPU en ICSI als een techniek die waarde heeft voor merries die via een andere voorplantingstechniek niet drachtig kunnen geraken. Hetzelfde geldt voor het aantal embryo's. Stamboeken zouden het moeten verplichten om alle embryo's te laten registreren en hier ook een limiet op gaan stellen. De stamboeken kunnen een belangrijke rol spelen bij de bevordering van 'humane jobs', zodat de exploitatie van de fokmerries geëlimineerd wordt. Dit soort regelgeving kan immers ook zorgen voor de bescherming van de (kleine) klassieke fokkers.

Ten tweede zou er terug meer aan 'outcrossing' gedaan moeten worden, zodat men niet te veel binnen dezelfde lijnen blijft fokken. Door middel van 'outcrossing' kunnen verschillende rassen of stammen met elkaar worden gekruist, wat de gezondheid en genetische diversiteit bij de paarden ten goede komt.

Tot slot faalt de samenleving, door het ingebouwde antropocentrisme van de mens, paarden te erkennen als werkers. De mens moet verder dan zichzelf kijken en afstappen van de overtuiging dat mensen de belangrijkste wezens zijn. Het werk van de fokpaarden wordt door de commerciële fokkers ondergewaardeerd. We moeten evolueren naar een meer ethische en duurzame samenleving, waar er niet alleen maar gefokt wordt uit persoonlijk gewin. Het zijn namelijk de fokpaarden zelf die ervoor zorgen dat de fokkers hun beroep kunnen uitoefenen. De commercialisatie van de paardenfokkerijen moet verschuiven naar een meer verantwoorde en zorgzame benadering, die de rechten en het welzijn van fokpaarden respecteert en beschermt. Wanneer de paarden in Vlaamse paardenfokkerijen effectief beschouwd worden als werkende paarden, zullen mensen sneller inzien dat ze dezelfde zorg, aandacht, respect en veilige werkomstandigheden verdienen als hun menselijke collega's (Monterrubio et al., 2024). Zonder de paarden zouden vele jobs en de welvaart die men hieruit haalt in ons land namelijk niet bestaan.

Beperkingen en aanbevelingen voor verder onderzoek

1. Beperkingen

Hoewel dit onderzoek een waardevolle bijdrage levert aan het begrip van de relatie tussen het welzijn en het economisch belang van paarden in Vlaamse fokkerijen, zijn er enkele belangrijke beperkingen die moeten worden erkend.

Een eerste beperking was de zoektocht naar respondenten. Het bleek een moeilijk proces om voldoende deelnemers te vinden, mogelijk als gevolg van de complexiteit en het gevoelige karakter van het onderwerp. Respondenten kunnen geneigd zijn om sociaal wenselijke antwoorden te geven, waardoor de kans bestaat dat sommige respondenten niet altijd volledig openhartig waren.

Daarnaast werden de semigestructureerde interviews gehouden met tien respondenten, waaronder zeven vrouwen en drie mannen. Ook bestond het merendeel van de respondenten uit hobbyfokkers. Dit kan mogelijk leiden tot vertekende resultaten en een gebrek aan diversiteit binnen de Vlaamse paardensector. Het bevragen van een groter aantal respondenten had een breder scala aan perspectieven kunnen bieden.

Een andere belangrijke beperking is dat de interpretatie van de verkregen gegevens subjectief kan zijn, omdat deze afhankelijk is van de selectie, perceptie en het oordeel van de onderzoeker. Hierdoor bestaat de kans dat er onbewust eigen ideeën in de interpretatie van gegevens werden opgenomen, wat de objectiviteit van de bevindingen kan beïnvloeden.

Vervolgens was het door beperkingen in tijd, middelen of toegang niet mogelijk om observaties uit te voeren in de fokkerijen. Dit kan resulteren in een gebrek aan diepgaande inzichten en het mogelijk missen van essentiële contextuele informatie over de omstandigheden waarin de paarden worden gehouden, alsook over de manier waarop men met de paarden omgaat.

Tot slot moeten de bevindingen van dit onderzoek worden gezien binnen de specifieke context van de Vlaamse paardensector, wat de generaliseerbaarheid ervan beperkt tot andere regio's of landen.

2. Aanbevelingen voor verder onderzoek

Een eerste belangrijke aanbeveling voor verder onderzoek is het betrekken van verschillende belanghebbenden zoals dierenartsen, trainers en verzorgers. Dit kan helpen bij het verkrijgen van een veelheid aan inzichten en het identificeren van gemeenschappelijke doelen voor het verbeteren van het welzijn van de fokpaarden.

Een volgende aanbeveling is het uitvoeren van observaties om bijkomende factoren te achterhalen die van invloed zijn op het welzijn van de paarden. Voor het verkrijgen van een diepgaand begrip in de dynamiek tussen mens en paard kan er gekozen worden voor een participerende observatie, waarbij de onderzoekers actief deelnemen aan de activiteiten in fokkerijen. Hierdoor kunnen onbewuste praktijken en impliciete normen worden blootgelegd die van invloed zijn op het welzijn van de paarden.

Verder kan het uitvoeren van langdurige casestudies bij fokkerijen inzichten bieden in de evolutie van attitudes en praktijken ten opzichte van het welzijn en het economisch belang van fokpaarden in de loop van de tijd.

Daarnaast zou het interessant zijn om vergelijkend onderzoek uit te voeren tussen verschillende regio's of landen met uiteenlopende beleidsmaatregelen en culturele contexten. Door beleidsmaatregelen te vergelijken, kunnen 'best practices' geïdentificeerd worden.

Bovendien kan de toepassing van de 'Listening Guide' worden uitgebreid naar verschillende contexten binnen de paardensector, zoals maneges en therapiecentra. Door paarden en dieren in het algemeen een stem te geven en hun perspectieven te integreren, kunnen onderzoekers een meer inclusieve benadering van dierenwelzijn bevorderen.

Referenties

Arabier - Paarden-Encyclopedie. (2017). <https://www.bokt.nl/wiki/Arabier>

Agentschap Landbouw & Zeevisserij. (2024). *Voortplanting paarden: embryo- en eicelwinning*.
<https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/marktinformatie/paarden/voortplanting-paarden-embryo-en-eicelwinning>

Barua, M. (2018). Animal work: Metabolic, ecological, affective.

Blattner, C. E., Coulter, K., & Kymlicka, W. (2019). *Animal labour: A new frontier of interspecies justice?*. Oxford University Press.

Brinsko, S. P., Blanchard, T. L., Varner, D. D., Shumacher, J., Love, C. J., Hinrichs, K., & Hartman, D. L. (2011). Assisted reproductive technology. *Manual of Equine Reproduction, 3rd edn. Elsevier, Maryland Heights, MO*, 302-312.

Brinsko, S. P., Blanchard, T. L., Varner, D. D., Shumacher, J., Love, C. J., Hinrichs, K., & Hartman, D. L. (2011). Embryo Transfer. *Manual of Equine Reproduction, 3rd edn. Elsevier, Maryland Heights, MO*, 276-287.

Brinsko, S. P., Blanchard, T. L., Varner, D. D., Schumacher, J., Love, C. C., Hinrichs, K., & Hartman, D. L. (2011). Semen collection and artificial insemination with fresh semen. *Manual of Equine Reproduction, 3rd edn. Elsevier, Maryland Heights, MO*, 160-176.

Brinsko, S. P., Blanchard, T. L., Varner, D. D., Schumacher, J., Love, C. C., Hinrichs, K., & Hartman, D. L. (2011). Semen preservation. *Manual of Equine Reproduction, 3rd edn. Elsevier, Maryland Heights, MO*, 207-227.

Brambell Report. (1965). Report of the Technical Committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. Her Majesty's Stationery Office, London, UK.

Boele, E. B. (2019). Etnografisch onderzoek: het perspectief van de ander. *Cultuur+ educatie*, 17(50), 85-93.

Boissy, A., Manteuffel, G., Jensen, M. B., Moe, R. O., Spruijt, B., Keeling, L. J., ... & Aubert, A. (2007). Assessment of positive emotions in animals to improve their welfare. *Physiology & behavior*, 92(3), 375-397.

Broom, D. M. (1986). Indicators of poor welfare. *British veterinary journal*, 142(6), 524-526.

Carenzi, C., & Verga, M. (2009). Animal welfare: review of the scientific concept and definition. *Italian Journal of Animal Science*, 8(sup1), 21-30.

Carnevale, E. (2009). Cooling and cryopreservation of equine embryos. In *Elsevier eBooks* (pp. 201-207).

- Colarelli, S. M., McDonald, A. M., Christensen, M. S., & Honts, C. (2017). A companion dog increases prosocial behavior in work groups. *Anthrozoös*, 30(1), 77-89.
- Connolly, L., & Cullen, J. G. (2018). Animals and Organisations: An Ethic of Care Framework. *Organization & Environment*, 31(4), 406-424.
- Connolly, L. (2022). Imagining Stories of and with Animals at Work. *The Oxford Handbook of Animal Organization Studies*, 145.
- Costas J., Grey C. (2019) 'Violence and Organization Studies', *Organization Studies* 40(10): 1573–86.
- Coulter, K. (2016). *Animals, work, and the promise of interspecies solidarity* (Vol. 26). New York: Palgrave Macmillan.
- Coulter, K. (2017). Humane jobs: A political economic vision for interspecies solidarity and human–animal wellbeing. *Politics and animals*, 3, 31-41.
- Coulter, K. (2019). Horses' labour and work-lives. *Equine cultures in transition: Ethical questions*, 17-31.
- Departement Landbouw en Visserij. (2022). Jaarrapport centra voortplantingstechnieken paard 2021, van <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/52119>
- Departement Landbouw en Visserij. (2022). *Voortplanting Paarden: embryo- en eicelwinning*. <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/marktinformatie/paarden/voortplanting-paarden-embryo-en-eicelwinning>
- Eveleens, M. (2022). *Hengstigheid - de groene os*. De Groene Os. <https://degroeneos.nl/hengstigheid-bij-merries/>
- FAWC. (1993). Second Report on Priorities for Research and Development in Farm Animal welfare. MAFF Publ., Tolworth, London, UK.
- Gilligan, C., & Eddy, J. (2017). Listening as a path to psychological discovery: An introduction to the Listening Guide. *Perspectives on medical education*, 6, 76-81.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. New York: Aldine De Gruyter.
- Hamilton, L., & Taylor, N. (2013). *Animals at work: Identity, politics and culture in work with animals* (Vol. 16). Brill.
- Hamilton, L., & Taylor, N. (2017). *Ethnography after humanism: Power, politics and method in multi-species research*. Springer.
- Haverbeke, A., Prof. Dr. (2023). *Een reis door Dierenwelzijn: Verleden, Heden en Toekomst* [Presentatieslides; Pdf]. Summerschool Dierenwelzijn 2023, Gent, België. Universiteit Gent.

- Held, V. (2006). *The ethics of care: Personal, political, and global*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Hughes, P. (2001). Animals, values and tourism—Structural shifts in UK dolphin tourism provision. *Tourism Management*, 22, 321-329.
- Hunter, C., Verreynne, M. L., Pachana, N., & Harpur, P. (2019). The impact of disability-assistance animals on the psychological health of workplaces: A systematic review. *Human Resource Management Review*, 29(3), 400-417.
- Huopalaainen, A. (2022). Writing with the bitches. *Organization*, 29(6), 959-978.
- Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek. (2009). *Veilig omgaan met paarden brochure*. Geraadpleegd op 22 november 2023, van <https://www.paarden.vlaanderen/documents/article/bf33d860-409a-11ed-acbe-005056976786/veilig-omgaan-met-paarden-brochure.pdf>
- Jacques, R. (1992). Critique and theory building: Producing knowledge “from the kitchen”. *Academy of Management Review*, 17, 582-606.
- Kandel, I. J., Dlouhy, K., & Schmitt, A. (2023b). Animal roles in organizations: A framework for exploring organizational human–animal relations. *Organization*.
- Lamers, J. (2023). *Veulen geboren via ivf bij paarden op Universiteit Gent*. Nieuwe Oogst. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2023/09/13/veulen-geboren-via-ivf-bij-paarden-op-universiteit-gent>
- Leemans, B., Smits, K., Van Soom, A., & Nelis, H. (2012). Fertiliteitsbehandelingen bij het paard: toepassingsmogelijkheden en beperkingen. *Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift*, 81(6), 329-340.
- Lund, V., Coleman, G., Gunnarsson, S., Appleby, M. C., & Karkinen, K. (2006). Animal welfare science—Working at the interface between the natural and social sciences. *Applied Animal Behaviour Science*, 97(1), 37-49.
- Millman, S. T., Duncan, I. J., Stauffacher, M., & Stookey, J. M. (2004). The impact of applied ethologists and the International Society for Applied Ethology in improving animal welfare. *Applied Animal Behaviour Science*, 86(3-4), 299-311.
- Mellor, D. J., Beausoleil, N. J., Littlewood, K. E., McLean, A. N., McGreevy, P. D., Jones, B., & Wilkins, C. (2020). The 2020 five domains model: Including human–animal interactions in assessments of animal welfare. *Animals*, 10(10), 1870.
- Mellor, D. J., & Reid, C. S. W. (1994). Concepts of animal well-being and predicting the impact of procedures on experimental animals.

- Monterrubio, C., Wadham, H., & Dashper, K. (2024). *London's runaway horses remind us that animals are workers too*. The Conversation. https://theconversation.com/londons-runaway-horses-remind-us-that-animals-are-workers-too-228814?utm_source=linkedin&utm_medium=bylinelinkedinbutton
- O'Doherty, D. P. (2016). Feline politics in organization: The nine lives of Olly the cat. *Organization*, 23(3), 407-433.
- PaardenPunt Vlaanderen. (2013). *PaardenPunt Vlaanderen - bevruchting van de merrie*. <https://www.paarden.vlaanderen/nl/themas/fokkerij/artikel/bevruchting-van-de-merrie>
- PaardenPunt Vlaanderen. (2022). *PaardenPunt Vlaanderen - Slacht en levensbeëindiging van paarden*. <https://www.paarden.vlaanderen/nl/themas/identificatie-en-voedselveiligheid/artikel/slacht-en-levensbeindiging-van-paarden>
- PaardenPunt Vlaanderen. (2023). *PaardenPunt Vlaanderen - fokkerij*. <https://www.paarden.vlaanderen/nl/themas/fokkerij>
- Paardenrassen*. (z.d.). <https://www.levendehave.nl/dierenwikis/paarden/paardenrassen>
- Peeters, E. (2019) Overaanbod van ongewenste paardachtigen in Vlaanderen. Brussel, Departement Omgeving.
- Pickett, B., & Shiner, K. J. L. P. S. (1994). Recent developments in artificial insemination in horses. 40(1), 31-36.
- Pieters, S. (2023). Eerste ivf-veulen in Europa geboren - Horses. *Horses*. <https://www.horses.nl/overig-nieuws/opmerkelijk/eerste-ivf-veulen-in-europa-geboren/>
- Porcher, J. (2017). Animal work. *The Oxford handbook of animal studies*, 302-318.
- Porcher, J., & Estebanez, J. (2019). *Animal labor: A new perspective on human-animal relations* (Vol. 18). transcript Verlag.
- Regan, T. (2004). *The case for animal rights*, 2nd Edition. Berkeley: University of California Press.
- Reimert, I., Webb, L. E., van Marwijk, M. A., & Bolhuis, J. E. (2023). Towards an integrated concept of animal welfare. *animal*, 100838.
- Sama, L. M., Welcomer, S. A., & Gerde, V. W. (2004). Who speaks for the trees? Invoking an ethic of care to give voice to the silent stakeholder. In S. Sharma & M. Starik (Eds.), *Stakeholders, the environment and society* (pp. 140-165). Cheltenham, England: Edward Elgar.
- Sánchez, R., Gomez, I., & Samper, J. C. (2009). Artificial insemination with frozen semen. In *Elsevier eBooks* (pp. 175-183).
- Shapiro, K., & DeMello, M. (2010). The state of human-animal studies. *Society and Animals*, 18, 307-318.

- Thornhill, A., Lewis, P., & Saunders, M. (2019). *Methoden en technieken van onderzoek* (8ste editie). Pearson.
- Timmermans, I., Samyn, S., De Vidts, E., & Thijs, K. (2021). *De paardensector in Vlaanderen 2020*. Departement Landbouw en Visserij. Geraadpleegd op 21 november 2023, van <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/46431>
- Tallberg, L., García-Rosell, J. C., & Haanpää, M. (2022). Human–animal relations in business and society: Advancing the feminist interpretation of stakeholder theory. *Journal of Business Ethics*, 180(1), 1-16.
- UGent. (2021). *OPU ICSI bij het paard FAQ*. https://www.ugent.be/di/irp/nl/klinieken/downloads_diensten/opu-icsi_nl.pdf
- van Gulik, I. (2022). *Embryotransplantatie bij paarden*. Paardenarts.nl. <https://www.paardenarts.nl/kennisbank/embryotransplantatie-bij-paarden/>
- van Gulik, I. (2023). *Gynaecologie bij paarden*. Paardenarts. <https://www.paardenarts.nl/kennisbank/gynaecologie/>
- VILT. (2023, 12 september). Europese primeur: allereerste IVF-veulen geboren in Gent. *vilt.be*. <https://vilt.be/nl/nieuws/europese-primeur-allereerste-ivf-veulen-geboren-in-gent>
- Webster, A.J.F. (1994). *Animal Welfare: A Cool Eye Towards Eden*. Blackwell Science, Oxford, UK.
- Welden, E. A. (2023). Conceptualising multispecies collaboration: Work, animal labour, and Nature-based Solutions. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 48(3), 541-555.
- Wolfensohn, S., Shotton, J., Bowley, H., Davies, S., Thompson, S., & Justice, W. S. (2018). Assessment of welfare in zoo animals: Towards optimum quality of life. *Animals*, 8(7), 110.

Bijlagen

Bijlage 1 – Interviewleidraad

Algemene achtergrondinformatie (introductie):

- Kunt u kort iets vertellen over uzelf?
 - o Wat is uw leeftijd?
 - o Wat is uw geslacht?
 - o Welke opleiding heeft u gevolgd?
- Hoe bent u in de paardensector terechtgekomen?
 - o Wat maakt dat u specifiek gekozen heeft voor deze sector?
 - o Hoelang bent u reeds actief in de paardensector?
- Hoe ziet een dag op de werkvloer eruit voor u? Hoe begint een doordeweekse dag?
 - o Welke activiteiten vinden er zoal plaats in de fokkerij?
- Hoeveel mensen hebben jullie momenteel in dienst voor het runnen van de fokkerij (in VTE)?
 - o Is dit het hoofdberoep van deze mensen? Of hebben ze nog bijberoepen?
 - o Wat is de grootte (bv. aantal paarden) van de fokkerij?
- Beschrijft u uzelf als een hobbyfokker of als een professionele paardenfokker?
 - o Waar ligt volgens u het verschil?

Economisch belang van de paardensector:

- Wat zijn de belangrijkste uitdagingen waarmee paardenfokkers geconfronteerd worden?
- Zijn er bepaalde trends of ontwikkelingen die momenteel invloed hebben op de paardensector?
 - o Indien ja, welke?
- Hoe zien de inkomstenbronnen er voornamelijk uit binnen deze paardenfokkerij?
 - o Stabiel, precair, seizoensgebonden?
 - o Bent u zelf op het moment tevreden met de inkomsten? Kan u hiervan leven?
- Hoe zien uw vaste kosten er voornamelijk uit?
 - o Hoe precair zijn deze?
 - o Hoe zien de kosten op vlak van installaties, grond etc. eruit?
- Hoe wordt de (economische) waarde van paarden/sperma/embryo's bepaald?
 - o Welke factoren spelen hierbij een rol?
- Heeft u in de afgelopen jaren een verandering in de vraag naar paarden/sperma/embryo's opgemerkt?
 - o Indien ja, heeft u zelf een idee hoe dat komt?
- Wat bepaalt volgens u het succes van een paardenfokkerij?
- Kunt u voorbeelden geven van belangrijke samenwerkingsverbanden (bv. dierenartsen, experts, landbouwers, concullega's etc.) in paardenfokkerijen?

- Stelling:
"Er is een groot spanningsveld tussen het economisch belang en het welzijn van fokpaarden."
 - o Hoe staat u tegenover deze stelling?
- Voelt u waardering vanuit de omgeving van wat u doet?
 - o Hoe ervaart u dit specifiek van klanten, familie, vrienden?

Over de paarden:

- Kan u terugdenken aan het beste paard dat u heeft gefokt?
 - o Wat maakt dat u dit zo heeft ervaren?
- Hoe bevordert u het welzijn van de paarden? Hoe zorgt u ervoor dat de paarden optimaal kunnen floreren?
- Wat zijn de verschillende voortplantingstechnieken die bij jullie aan bod komen?
 - o Kan u deze beknopt uitleggen?
 - o Waarom gebruiken jullie bepaalde technieken niet?
 - o Denkt u dat een prik bij OPU (Ovum Pick Up) pijn doet voor het oogsten van de eicellen?
- Zijn er richtlijnen voor het aantal keren dat een merrie bijvoorbeeld kunstmatig geïnsemineerd mag worden of voor het aantal keren dat een embryospoeling kan gebeuren?
 - o Wie maakt deze richtlijnen?
- Is het als fokker moeilijk om afscheid te nemen van een paard/veulen?
- Ervaart u zorgen op vlak van genetica/genetische aandoeningen (bv. bepaalde ziektes die in de rassen insluipen, onvoldoende genetische variatie)?
 - o Indien ja, leg uit.
- Merkt u dat onze samenleving zich ethische vragen stelt bij het fokken van paarden?

Afsluiting:

- Hoe schat u de toekomst in van Vlaamse paardenfokkerijen?
- Als een jong iemand zou beginnen in de paardensector, welk advies zou u hem/haar geven?
- Wat zou u graag nog willen bereiken met de fokkerij?